

ACADEMIA ROMÂNĂ

ROMÂNIA FAȚĂ DE CAPITULAȚIILE TURCIEI

DE

IOAN C. FILITTI

MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE.

EXTRAS DIN:
ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE
Seria II. — Tom. XXXVIII.
MEMORIILE SECȚIUNII ISTORICE

DONAȚIUNE

BUCUREȘTI

LIBRĂRIILE SOCEC & Co., C. SFETEA, PAVEL SURU

LEIPZIG

OTTO HARRASSOWITZ.

VIENA

GEROLD & COMP.

1915.

1976

Prețul 60 bani.

Inu.A.41.662

B.C.U. Bucuresti

C111842

ROMÂNIA FAȚĂ DE CAPITULAȚIILE TURCIEI

DE

IOAN C. FILITTI

Membru corespondent al Academiei Române.

DONAȚIUNE

Sedința dela 20 Noemvrie (3 Decemvrie) 1915.

S'a împlinit anul de când, la 27 August (9 Septemvrie) 1914, prin notă către ambasadorii marilor Puteri, guvernul otoman i-a informat că «Sublima Poartă a hotărît să suprimă, cu începere dela 1 Octomvrie 1914, capitulațiile cari până acum constituiau o piedică la progresul țerii». Ambasadorii au răspuns, în chiar ziua următoare, printr'o notă identică, rezervându-și de a lua instrucțiile guvernelor lor, dar observând îndată că «regimul capitular... nu este o instituție autonomă a imperiului, ci rezultatul unor tratate internaționale, acorduri diplomatice și acte contractuale de diferite feluri» și că de aceea «acest regim nu poate... fi modificat... și, mai vârtos, nu poate fi desființat, decât în urma unei înțelegeri cu Puterile contractante».

Nu voiu discuta dacă hotărîrea guvernului otoman se poate justifica prin transformările organizației interne a imperiului turcesc, nici până la ce punct este legitimă dorința, pe care am avut-o și noi altădată, de a pune capăt unei stări de lucruri nepotrivite cu spiritul dreptului public modern. Nu-mi aparține a da directive, sau a indica soluții; am crezut, însă, interesant a relua, din singurul punct de vedere istoric, chestia desbătută a capitulațiilor, în momentul când Sublima Poartă, printr'acea hotărîre unilaterală, denunță acordurile bilaterale încheiate cu statele creștine.

Voiu examina, pe rând: în ce consistau privilegiile capitulare și întru cât se aplicau în Principatele Române; cum, pe de o parte, în aceste Principate s'a protestat în potrive aplicării capitulațiilor la

C. 111842

noi, și cum, de altă parte, Turcia, mai ales din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, a căutat și ea să se deslege de obligațiile ce regimul capitular îi creă; în ce măsură, în fine, s'au bucurat și Românii, dela neatârnare încoace, de privilegiile capitulare în imperiul otoman.

I.

Prin capitulații — așa numite dela capitolele în cari erau împărțite — se înțeleg actele încheiate între Poarta otomană și statele creștine spre a regula situația străinilor în imperiul turcesc. Regimul capitular eră alcătuit din excepții la regulile dreptului internațional, căci nu se mărginiă a garanta libertatea individuală, religioasă și de a face negoț a străinilor, dar îi și sustrăgea pe aceștia de sub imperiul legilor statului în care locuiau.

Din punct de vedere comercial, clauza națiunii celei mai favorizate eră acordată cu reciprocitate străinilor în Turcia și Otomanilor în statele creștine contractante; reciprocitatea nu mai există însă în clauzele privitoare la așezarea străinilor în imperiul otoman. Astfel nu numai că statele creștine puteau avea consuli în Turcia, dar încă acești consuli judecau pe supușii lor, conform legilor țerii de origine. O asemenea abatere dela principiile în de obște admise în relațiile internaționale își avea explicația în sistemul personalității legilor într'un stat ca cel turcesc, unde dreptul civil se confundă cu cel religios. Dreptul bisericesc firește nu putea fi aplicat necredincioșilor.

Cuvântul de capitulații se întrebunțează mai ales în înțelesul de tratate de așezare. Intr'adevăr, partea comercială din capitulații a variat în cursul timpurilor după nevoile negoțului, iar în veacul al XIX-lea Turcia a încheiat chiar convenții curat comerciale, pe când principiile relative la stabilirea și viețuirea străinilor în imperiul otoman au rămas neschimbate.

Cea dintâi capitulație încheiată de Turcia a fost cu Franța la 1535 (1), reînnoită la 1581 (2), 1597, 1604, 1673 și 25 Maiu 1740. Se creă, în sânul statului otoman, o «națiune franceză» (*nation française*) cu privilegii numeroase. Reprezentanți cât mai numeroși ai «națiunii»

(1) G. Pelissié du Rausas, *Le régime des capitulations dans l'Empire ottoman*. Ed. 2-a. Paris, Rousseau, 1910. 2 vol. Vol. I, pag. 3.

(2) Saint-Priest, *Mémoires sur l'Ambassade de France en Turquie*. Appendice, pag. 384.

însoțiau pe consul când acesta făcea vizite oficiale autorităților locale. «Națiunea» eră compusă din negustori, impiegați comerciali (*commis*) și meșteri (*artisans*), cari alegeau o «adunare națională» pe care consulul în provincii, ambasadorul la Țarigrad, trebuiau s'o consulte în anumite chestiuni de negoț (1). Adunarea, la rândul ei, alegea doi «deputați ai națiunii», un fel de comitet executiv care asistă pe ambasador ori pe consul.

Capitulația cu Franța a fost curând urmată de altele (2), încheiate succesiv cu: Veneția, la 1540, reinnoită la 1569; cu Anglia, la 1583, reinnoită la 1675; cu Olanda, la 1612, reinnoită la 1680; cu Austria (tratatul de comerț dela Pasarovitz), la 27 Iulie 1718 (3), reinnoită prin tratatul dela Belgrad (4), apoi la 25 Maiu 1747 și la 24 Fevruarie 1784 (senedul dela Constantinopol) (5), și, în fine, prin tratatul de pace dela Șistov (6); cu Suedia, la 1737; cu cele 2 Sicilii, la 1740; cu Toscana, la 1747, reinnoită la 1833; cu Danemarca, la 1756; cu Prusia, la 22 Martie 1761; cu Spania, la 1782; cu Rusia, ca o urmare a tratatului dela Cainargi, la 10/21 Iunie 1783 (7), confirmată prin tratatele politice următoare între Rusia și Turcia; cu Sardinia, la 1823; cu America de Nord, la 1830; cu Belgia, la 1838; cu Portugalia, la 1843. În fine, Grecia s'a bucurat de regimul capitular în virtutea protocoalelor dela Londra din Fevruarie 1830 (8), a convenției de comerț turco-grecești din 27 Maiu 1855 și a deciziei arbitrale a ambasadorilor din 20 Martie (2 Aprilie) 1901, de care vom mai vorbi.

La origine, rostul capitulațiilor a fost de a fixa anumitele imunități pe cari Poarta, *de bună voia ei*, le acordă supușilor străini așezați în imperiul otoman. Eră vorba de un tratament *exceptional*, *concedat* de Poartă, asupra dreptului comun al imperiului, în fa-

(1) I. C. Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des Principautés Roumaines avec la France*, Buc. 1915, pag. 42—3.

(2) Textul lor în: Gatteschi, *Manuale di diritto pubblico e privato ottomano.—Législation ottomane* par Aristarchi-bey (Grégoire), publiée par D. Nicolaidis, IV-e partie, droit international.—*Türkische Traktate*. Dall I. R. stamperia di Corte e di Stato, Viena 1844.—Testa, *Recueil des traités de la Porte ottomane*.—Ch. de Martens et Ferd. de Cussy, *Recueil de traités, conventions et autres actes diplomatiques*, Leipzig 1846.

(3) *Acte și Doc. relative la Renașterea României*. I, 41.—Testa, IX, 82.

(4) *Doc. Renașt.* I, 48.—Testa, IX, 91.

(5) Testa, IX, 137.

(6) *Doc. Renașt.* I, 71. Hurmuzaki, VII, 532.

(7) *Doc. Renașt.* I, 163.

(8) Aristarchi-Nicolaidis, IV, 217.

voarea naționalilor statelor creștine amice. Din a doua jumătate a sec. XVIII-lea mai ales, de când regimul capitular s'a generalizat și numărul consulilor străini în Turcia s'a înmulțit, puterile europene, profitând de slăbiciunea imperiului otoman, au răsturnat însă rolurile, făcând din dreptul excepțional capitular, *dreptul comun* al străinilor așezați în statele sultanului, și socotind ca un abuz orice încercare din partea Porții de a supune pe sudiții străini la legile otomane. Ceeace fusese o excepție, eră privit acum ca o regulă dela care Poarta nu se putea abate fără consimțământul prealabil al puterilor.

De altă parte, imunitățile capitulare urmau să se întindă asupra sudițiilor ori în ce parte a imperiului otoman s'ar fi aflat, deci și în Principatele Române, socotite ca făcând parte integrantă din el. Fără a căută textele unor presupuse capitulații pe cari vechii Domni le-ar fi încheiat cu Poarta (1), e destul că *de fapt*, Principatele se bucurase de o largă autonomie, recunoscută, dela tratatul dela Cainargi încoace, prin acte oficiale ale Porții. Astfel hatîșeriful pentru pronomiile Moldovei, dela 4 Noemvrie 1774 (2), care prevede, între altele, că pricinile dintre Turci și raiale erau de competența Domnului împreună cu divan-efendi. Dar aceste prerogative au fost serios amenințate de când cu instalarea de consuli străini în Principate.

Încă dela tratatul dela Pasarovici (1718) (3) Austria dobândise dreptul de a avea consuli în principalele centre ale imperiului otoman. Interesele ei în Principate nefiind însă destul de însemnate încă, ea nu se gândi să se folosească de pe atunci de dreptul ei, pentru a instală consuli și la noi. Dimpotrivă Rusia, îndemnată de interese politice iar nu comerciale, dobândi acelaș drept prin tratatul dela Cainargi (1774) și-l exercită cea dintâi în Principate. Lucrul însă nu s'a săvârșit fără greutate. Printr'o notă dela 1780, Poarta explică ambasadorului rusesc că turburarea cea mai mare s'ar naște când s'ar află de numirea de consuli ruși în Principate. Ne-goțul Principatelor eră stânjenit de trebuințele Porții care nu putea

(1) Iorga, *Genealogia Cantacuzinilor*, I, 68 n. 3 și 495. Acelaș, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, 76—7. C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană*, Buc. 1908.

(2) *Doc. Renașt.*, I, 139.

(3) Art. 13 al. 2 al tratatului de pace și art. 5 al tratatului de comerț dădeau drept Austriei să aibă consuli și dragomani acolo unde ar avea și alte state. Pentru instalarea unor astfel de agenți în alte locuri eră nevoie însă de o cerere motivată către Poartă.

renunță la grâнарul ei. Turcia se referă ea acum la «privilegiile» «de cari acele două provincii s'au bucurat totdeauna în toate prvințele». «De când ele se află sub stăpânirea otomană, ele au avut un regim deosebit de al celorlalte provincii ale imperiului... Este o cârmuire deosebită de celelalte și în care ofițerii ogeacului nu se amestecă. Din timpul cuceririi acestor două provincii nu s'au așezat acolo judecători musulmani și a instală acolo un consulat, al cărui nume chiar e necunoscut locuitorilor, ar fi potrivit privilegiilor lor și n'ar putea lipsi de a provoca nemulțumiri printre boieri și raiale» (1).

Dacă unele puteri, ca Franța, sprijiniau pretențiile rusești, altele, ca Suedia (2), atrăgeau atenția Porții asupra pericolului de a cedă acestor pretenții. Turcia consimți în fine ca un consul rusesc — Grecul Lascarov — să aibă reședința la Silistra. Rușii insistară pentru ca reședința să fie mutată la București sau Iași. La 1781 Lascarov se așează în fine la București (3). Precedentul eră creat. La 26 Maiu 1782, cunoscutul Carra, într'un memoriu către Vergennes, cere înființarea unui consulat francez, pe motive economice (4). Austria se hotărî și ea să-și exercite și în Principate dreptul dobândit încă dela 1718. Agentul ei însă aveă să aibă o misiune mai mult economică, din cauza relațiilor comerciale stabilite prin Ardeal, prin casele grecești din Viena, prin colonia germană — mai ales de meseriași — din București și Iași, prin neguțatori armeni, galițieni și evrei așezați în Moldova, și brașoveni — Români sau Greci — din Țara-Românească (5). În Iunie 1782 e numit raguzanul Raicevich, cu titlul de «secretar aulic», dar beratul lui e abiă din 16 Octomvrie 1783 (6). În curând și Prusia, mulțumită influenței politice dobândite în Orient, a relațiilor ei comerciale cu Moldova, a numărului însemnat de protestanți fugari așezați aci, simți nevoia de a aveă și ea un agent consular în Principate. Beratul lui Ernest-Frederic König, care dăduse lecții pe la boieri și beizadele,

(1) Urechia, *Ist. Rom.* I, 181 sq.

(2) La 1789. Testa, IX, 172. Memoriu prezentat Porții.

(3) Urechia, *Ist. Rom.* I, 187—8. Inlocuit la finele anului 1782 prin Ioan Severin (*ibid* 207 și Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des principautés roumaines avec la France*, pag. 527). Dreptul Rusiei de a aveă consuli, confirmat prin tratatul de comerț ruso-turc dela 10/21 Iunie 1783.

(4) Urechia, *l. c.*, 894.

(5) Iorga-Hurmuzachi, X, XXX—I.

(6) Urechia, *l. c.*, 208. Hurmuzaki, VII, 408.— Martens, *Recueil*, 2-e éd., III, 702.— Filitti, *Din arhivele Vaticanului*, II, 170—1,

fu obținut în Octomvrie 1786, cu reședința la Iași (1). Franța începù prin a avea în Principate agenți secreți, pe Gaudin și pe Stamatî. Abia în primăvara anului 1798 instalează ea un consul general, pe Fleury, la București, și un viceconsul, pe Parant, la Iași (2). Un agent englez la București apare tocmai la 1801, dispare după Tilsit, revine la 1813, se retrage iar la 1819 (3) și se reinstalează la 1828 (4). La începutul sec. XIX-lea caracterul consulatului prusian devine mai pronunțat politic, cum erà și acel al consulatelor rus și austriac, și se strămută la București, lăsând la Iași secretari sau viceconsuli. Cel dintâiu consul al Prusiei la București este Ioan Marco (26 Martie 1817), căruia îi urmează Kreuchely-Schwerdtberg (1820—1833), autorul atâtor rapoarte interesante despre Principate (5).

Odată cu instalarea consulilor, hațișerife dela 1784, 1791, 1792 reînnoesc privilegiile Principatelor (6). La 1799 abuzurile ce se săvârșiau în numele imunităților capitulare se lățiseră totuș îndeajuns pentru ca un hatihumaium (7) să refuze de a recunoaște consuli dintre raiale, să oprească pe străini de a dobândi imobile în Principate, să supuie la legile locului pe sudiții căsătoriți cu raiale. Numărul străinilor sporià așa de mult, încât încă dela sfârșitul sec. al XVIII-lea Al. Vodă Moruzi trebuie să dea ordine severe pentru a împiedecă grămădirea, «iurdisirea» străinilor în orașe (8), iar Ioan Vodă Caragea, la 1819, institui din ordinul Porții o comisie care, de acord cu consulatele, să cerceteze pe toți sudiții, spre a descoperi pe cei abuzivi (9). În acelaș scop, la 1822, se reînnoesc ordinele către autoritățile dela granițe să nu lase pe nimeni să intre în țară fără un «pașiș» doveditor al suditenței, și să trimită pe sudiți în cercetarea agăi și a vornicului politiei (10).

(1) Iorga-Hurmuzaki, X, p. XXVIII.

(2) Urechia, VII, 576. Pentru *Gaudin și Parant*, vezi Stanislas Bellanger, *Le (sic) Kéroutza*, II, 97—104.

(3) Erà Wilkinson. Iorga-Hurmuzaki, X, XXXIV, n. 2.

(4) *Correspondence respecting the organization of the Danubian principalities*. 1828—1836.— *Printed for the use of the Foreign office*, July 1878. Confidențial (3666).

(5) Beratul lui, la Acad. Rom., ms. 1080, f. 97.

(6) *Doc. Renașt.* I, 195, 259, 225.

(7) *Ibid.*, 239.

(8) Urechia, *l. c.*, V, 321. VII. 185.

(9) *Ibid.* XII. 146.

(10) Conдика 98, f. 380, la *Arh. Stat.*

Prerogativele Principatelor, reinnoite prin firmanele dela 1802 (1) și 1822 (2), au fost confirmate prin convenția dela Akerman și prin tratatul dela Adrianopol. Avea dar dreptate Bibescu-Vodă să afirme că Principatele ocupaseră totdeauna un loc aparte în dreptul public al imperiului otoman (3), dar actele enumerate au fost totuși interpretate ca privind numai relațiile Principatelor cu Poarta, pe când relațiile lor cu statele europene urmau să se întemeieze pe acordurile acestora cu Turcia.

De fapt dar, capitulațiile s'au aplicat și în țerile române. Să examinăm în ce măsură.

* * *

Inviolabilitatea domiciliului unui sudit eră una din principalele imunități. Nici un agent al forței publice turcești nu putea pătrunde în casa unui sudit, fără a se fi vestit prealabil consulul respectiv. Călcarea acestei dispozițiuni eră ușoară în localitățile unde nu existau consuli. Astfel la 1756 un ceauș sosit la Iași intră în casa lui François Linchou (Lens), secretar al Domnului, dar supus francez, și vrea să-l ducă la Constantinopol unde eră dat în judecată de un pretins creditor. Faptul este adus la cunoștința ambasadorului printr'un memoriu (4) în care se spune că purtarea ceaușului este «potrivnică dispozițiilor capitulare, deoarece nu se poate intră în casa unui Francez, în verice parte a Turciei, și este potrivnică de asemenea *regulelor și obiceiurilor țerii după cari nu se poate intră în nici o casă, ci trebuie cetit un firman în fața Domnului și cerută dela el persoana pe care Poarta o caută*».

Invers, consuli se credeau în drept a pătrunde în casele suditorilor lor fără a aviză autoritățile. Când consuli au fost așezați în Principate, ei au introdus și la noi această practică, fără a ține seamă de obiceiurile de mai nainte. Astfel la 1825 se naște un conflict între Ioniță Vodă Sturdza al Moldovei și agentul austriac care pătrunde cu sila în casa unui sudit al său, iar pe altul îl și

(1) *Doc. Renașt.* 252, 264, 277.

(2) *Ibid.*, 302. Iorga, *Plângerea lui Ioan Sandu Sturdza Vodă în potriiva suditorilor stăini în Moldova*. Extras din An. Acad. Rom., Secț. Ist. Seria II, Tom. XXXV. — I. C. Filitti, *Correspondența Domnilor și boierilor români cu Metternich și cu Gentz, între anii 1812—1828*. Extras din An. Acad. Rom., Secț. Ist., seria II, 1914, pag. 30 sq.

(3) I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic*. Ed. Acad. Rom. Buc. 1915, pag. 346.

(4) Filitti, *Lettres et extraits*, 391 sq.

ridică. Dacă își permiteau astfel de libertăți chiar când naționalitatea individului eră dubioasă, în schimb consulii nu îngăduiau autorităților locale să aresteze pe un sudit nici când eră prins turburând ordinea publică (1). Dintr'o asemenea împrejurare se răcesc, dela 1840, relațiile dintre Alexandru Vodă Ghica al Țerii-Românești și consulul englez Colquhoun, și o scrisoare vizirială dă dreptate consulului (2). În consecință, consulii până la urmă n'au admis condamnarea străinilor nici la amenzi (3), nici arestarea lor, nici descinderi în localurile publice ținute de străini, fără vestirea consulatului sau, în provincie, a staroștilor (4).

Arestații din ordinele consulilor erau deținuți în închisorile românești. La 1857, consulul prusian plângându-se că aceste închisori refuză de a mai primi astfel de arestați, secretariatul statului Țerii-Românești răspunde că pe viitor detențiunea nu va putea trece de patru zile, iar cheltuelile vor fi suportate de consulate. La 1869 prefectura de Ismail refuză chiar a aresta din ordinul consulatului pe un supus grec și ministerul de externe răspunde agenției grecești că autoritățile române nu pot executa decât mandate emanate tot dela autorități românești.

După cum își însușiau dreptul de a aresta pe sudiiți, tot astfel agențiile consulare urmăreau pe pământul românesc pe dezertorii sau refugiații din țerile pe cari le reprezentau. Agențiile se întemeiau pe o interpretare arbitrară a clauzelor din tratatele de pace încheiate de Turcia, cu privire la înapoierea reciprocă a refugiaților, spre pildă articolul 8 al tratatului dela Șiștov. Din asemenea împrejurări au ieșit și dispozițiile din hatihumaiumul dela 1799 despre cei ce, fugind dela locurile lor în vremuri de răsmiriță, deveniseră din sudiiți raiale, sau invers, și despre copiii lor născuți din căsătorii mixte. Convenția de extradare dintre Moldova de o parte, crăiile Galiției și Lodomeriei și principatul Transilvaniei de altă parte, dela 4 Ianuarie 1838 (5); convenția de acelaș fel dintre Ardeal și Țara-Românească, dela 14 Octomvrie 1842 (6), nu curmară

(1) Filitti, *Corespondența*, pag. 34, 36, 44 sq.

(2) Filitti, *Turburări revoluționare în Țara-Românească între anii 1840—1843*. Extras din An. Acad. Rom. Secția ist., Seria II, 1912, pag. 5—6 și 51.

(3) Nota No. 2.281 din 5 August 1853 a agenției austriace. — Minist. de Externe.

(4) *Manual administrativ al Moldovei*, I, 560, II, 165—7. — Minist. de Externe, dosar 107/50.

(5) *Bulet. ofic. al Mold.* No. 9 din 30 Ian. 1838.

(6) *Doc. Renașt.*, VI, 2, pag. 158.

cauzele de discordie. Numai ancheta, nu și judecata, pentru dovedirea vinovăției celui urmărit, avea să se facă la locul unde se află acesta, iar osândirea și aplicarea osândeii, în țara lui de origine. Nici chiar dacă dezertorul se făcuse vinovat de crimă sau delict în țara în care se refugiase, nu putea fi judecat acolo. E drept că reciprocitatea eră acordată, dar ea eră numai de formă pentru că emigrările se produceau aproape exclusiv din Ardeal la noi, iar invers nu. Se acordă excepția cerută de sfatul Țerii-Românești, care amintise că «din vechime nestrămutat obicei a fost până acum, întru ființa politiceștii constituții a Valahiei, a se cunoaște supuși oblăduirii toți cei sprijiniți aici străini din orice loc cari sârguindu-se întru lucrarea pământului, se vor așeză în țară și de a lor bună voie se vor face dajnici ai vistieriei, pentru că unii ca aceștia iarăș de a lor bună voie au ales Valahia în locul patriei lor». Autoritățile austriace continuară însă a trece granița pentru a urmări chiar ele pe dezertori(1).

* * *

Nici un străin nu putea călători în imperiul otoman fără a fi purtătorul unui «pașiș» liberat pe chezășia consulatului respectiv. Capitulațiile obligau dar pe tot străinul să se înscrie la consulatul său. Aceste dispoziții atât de firești dădeau și ele loc la numeroase conflicte, din cauza abuzurilor pe cari consulii le comiteau acordând cunoscutele patente de protecțiune. Originea protejaților se suie la îngăduirea data de Poartă ca ambasadele și consulatele străine să se poată sluji în raporturile lor cu autoritățile locale de dragomani recrutați dintre raiale. Astfel s'a ajuns și la această anomalie de drept internațional ca misiunile străine să ia sub protecția lor supuși de ai statului unde sunt acreditate. Din îngăduire s'a trecut repede la abuz, încurajat chiar de raiale cari alergau să ceară patente de protecțiune. Poarta dând ambasadelor un număr de berate spre a sluji dragomanilor consulatelor respective, aceste berate deveniră obiecte de speculă și fură cedate, prin hatâr, la tot felul de indigeni cari le solicitau. Așa la 1755, vedem pe Constantin Vodă Racoviță cerând (2) pentru Lascarache Giani, raiă, mare comis în divan(3), și soțul unei vere primare a Domnului, un berat dela ambasadorul francez. Lascarache avea treabă la Țari-

(1) Filiti, *Domniile române*, 98 sq și 427. Anexa I.

(2) Filiti, *Lettres et extraits*, 147.

(3) Ștefulescu, *Tismană*, 1909, pag. 431.

grad, și voiă să pue la adăpostul unor eventuale vexațiuni. La 1774, Rusia aveă în statele otomane peste șapte milioane de astfel de clienți greci și armeni(1). Aplicând clauza națiunii celei mai favorizate și la protecția religioasă acordată altor state prin capitulații asupra clerului creștin din imperiu, Rusia înțelegeă să-și însușească ocrotirea tuturor ortodoxilor din Turcia, fără a socoti că aceștia erau, totodată, raiale, supuși ai Sultanului. Dela 1806, toți Grecii originari sau zicându-se originari din insulele ionice, așezați în Principate, solicitau patente engleze sau franceze, și cererile erau pe loc satisfăcute(2). Mai mult, în secolul XVIII întâlnim chiar consuli sau agenți consulari dintre raiale, așa că hatihumaiumul dela 1799 caută să oprească acest abuz. Convențiile încheiate de Turcia în secolul XIX-lea opresc categoric acordarea patentelor de protecțiune, dar obiceiul continuă și consulii pentru a-l ascunde, refuză a procedă la revizuirea listelor de sudiți, cu toate stăruințele Porții. Incercări zadarnice de revizuire se fac sub Ipsilanti, Caragea, Suțu(3). În zadar caută Ioniță Vodă Sturdza să execute instrucțiunile solicitate și primite în această privință dela Constantinopol(4). Dispozițiile art. 94 din Regulamentul Organic al Țerii-Românești și 92—3 al Moldovei(5) relative la revizuirea listelor de sudiți și la desființarea stăroștiilor nu sunt mai eficace. Chiar cărmuirea provizorie rusească recunoaște stăroștiile existente. Nici ordinul trimis la 1834 de Sultan lui Alexandru Vodă Ghica nu produce efect(6). Cei ce s'ar dovedî a fi dobândit prin fraudă o sudentență străină erau obligați sau să renunțe la ea și să se supuie pe viitor legilor locului, sau să vândă averea nemișcătoare ce ar fi având în Principate. Ordinul se reinnoi în Martie 1838, în vederea nouăi catagrafii(7), dar consulii persistară în pretenția de a revizui singuri listele de sudiți, fără amestec al cărmuirii locale(8). În epoca regulamentară agenții consulari și staroștii mișună în Principate, cei mai mulți raiale, și atitudinea lor față de autoritățile locale e cu

(1) Citație în Pelissé du Rausas, II, 34.

(2) Filitti, *Lettres et extraits*, 532—4.

(3) Hurmuzaki, X, 83, 132, 340, 342.

(4) Iorga, *Plângerea lui Ioan Sandu Sturdza*. — Filitti, *Correspondența*, 30, 33.

(5) *Analele parlam. ale României*, I 1, 155—6 și I 2, 101—2.

(6) Minist. de Externe, Condica roșie fără titlu, pag. 8 verso. — P. atitudinea Rusiei care, fiind stăpână în Principate, putea face concesiile de formă, *Manualul administrativ*, II, 167.

(7) Minist. de Externe, *ibid.* f. 28. — Pentru copiii protejaților, *Man. adm.* II, 163—170.

(8) Anexa II. — Filitti, *Domniile regulamentare*, 483—4.

atât mai arogantă cu cât sunt mai nepregătiți pentru misiunea lor (1). Abia la 10 Noemv. 1858 consulul Prusiei la Iași va anunța secretariatul statului Moldovei că a hotărât desființarea stărostiilor cu începere dela 1 Ianuarie 1859. In acelaș an, consulul britanic *suspendă* numai pe agenții consulari dela Piatra, Bacău, Mihăileni, «luând în considerație buna alegere făcută de guvernul local în persoana prefectilor de districte», și desființează stărostia dela Mihăileni (2).

Chestia protejaților se complică la noi prin aceea că Jidovii, al căror număr în Moldova tot sporiă, alergau la protecții străine, așa că pe de o parte prin tot felul de îndeletniciri se înstăriau la noi, iar de altă parte evitau a împărtăși sarcinile indigenilor (3). Deja art. 14 al tratatului de comerț austro-turc dela Pasarovitz oprise amestecul Jidovilor beratlii în negoțul raialelor. Intervenția consulatelor eră cu deosebire jicnitoare pentru cârmuirea Principatelor când se făcea în favoarea *târtanilor* așezați definitiv la noi și doritori totuș de a fi scutiți de obligațiile localnicilor (4).

Vom vedeă că chestia protejaților n'a fost rezolvită decât mulți ani după proclamarea independenței.

* * *

Tocmai fiindcă sudiții se bucurau de imunități, ei erau lipsiți în statele otomane de unele drepturi a căror exercitare e incompatibilă cu sustragerea dela legiurile și obligațiile locului. Astfel ordonanțe ale statelor occidentale opriau pe străini de a se căsători cu raiale. (5) Când François Linchou, boier al lui C. Racoviță, dar sudit francez, voește la 1755 să se căsătorească cu o Moldoveancă din familia Sturdza, el stăruește pe lângă ambasadorul francez din Constantinopol pentru obținerea unei dispense. (6) In sec.

(1) *Ibid.* 523. — In Maiu 1829, ispravnicul Brăilei pune la arest de 6 ceasuri pe staroste britanicesc (Arh. Stat. No. 1250, administrative vechi). — Pentru epoca mai recentă, Minist. de Externe, dosar 107/50.

(2) *Bulet. ofic. al Mold.* No. 56 din 12 Iulie 1859.

(3) Iorga, *Istoria Evreilor în țerile noastre*. Extras din Analele Acad. Rom. 1913. — Filitti, *Domniile regulamentare*, 495—7. — «Monitorul Oficial», No. 113 din 20 Maiu (1 Iunie) 1867 : rezumat al actelor administrative cu privire la Evrei între anii 1804—1867. — Verax, *La Roumanie et les juifs*. — Un formular de carte de protexie austriacă în Moldova la 1823, în Iorga, *Studii și doc.* VII, 146—7. — Cf. *Revista istorică*, Anul I, No. 4, pag. 73.

(4) Anexa III.

(5) Péliissié du Rausas, I, 158.

(6) Filitti, *Lettres et extraits*, 159, 165, 169.

al XIX-lea consulii prusian (1) și englez (2) reamintesc sudiților lor din Principate această împiedicare. Hatihumaiumul dela 1799 (3) supuneă cu drept cuvânt pe sudiții ce totuș se căsătoriau cu raiale, la îndatoririle acestora. Și după obiceiul pământului, străinul care se însoția cu o Româncă devenia Român. (4) Dar consulii refuzau a țineă seama de aceste dispoziții. Astfel la 1837 consulul general francez din București vrea să aresteze pe doftorul Marsille, Francez căsătorit cu o Româncă. Se naște conflict cu autoritatea locală și afacerea merge până la Constantinopol. Se institue o comisie mixtă pentru cercetarea naționalității lui Marsille, care e șters în cele din urmă de pe lista sudiților francezi. (5)

De asemenea capitulațiile nu recunoșteau străinilor dreptul de a aveă proprietăți imobiliare în imperiul otoman. Și după vechiul drept românesc dobândirea de moșii eră interzisă străinilor. Cei de rit creștin erau în deobște lăsați să cumpere case sau vii. Hatihumaiumul dela 1799 se rostește și în această privință; dacă, prin toleranță (6), străini intrau în posesiunea unui imobil, ei urmau să se supue legilor locului. Consulii nu înțelegeau însă astfel lucrurile; este interesantă expunerea pe care, la 12 Noemvrie 1834, într'o adresă către agenția austriacă, o face postelnicia Moldovei a punctului de vedere al cârmuirii românești: «Facultatea de a arendă sate și de a se substitui astfel drepturilor proprietarilor este un fel de industrie care, prin firea ei chiar și în virtutea stipulațiilor existente, nu se acordă străinilor; totuș cârmuirea locală,

(1) Hurmuzaki, X, 640.

(2) Filitti, *Despre abuzurile consulilor în epoca regulamentară*. Viața Românească, anul V (Iunie 1910), pag. 348.

(3) *Doc. Renașt.* I, 239.

(4) Cf. *hrisovul din 30 Iulie 1764 al lui Ștefan Vodă Racoviță* (publicat de I. Bianu în *Revista nouă*, anul III (1890), pag. 301). Actul nu privia numai pe Greci, ci pe străini în genere: «nimeni din străini să nu se mai insoare aici în pământul țării,..... iar pentru străinii ce s'au insurat până acum.... să trăiască.... supuși ca și pământeni la toate prăvilele și obiceiurile.... țării». Acest hrisov semnat de Greci din divan ca Guliano, Rafail, Fotaki, n'a fost respectat nici măcar de Domnul care-l dăduse (Acad. Rom, Ms. grec 9 (42) f. 108), pentru care cred să fi fost mai ales un instrument mai mult de prigonire, sugerat poate de Stavracoglu contra celor ce-i displăceau, sau o aparentă satisfacție dată boierilor români sau românizați, nemulțumiți. Cf. I. C. Filitti, *Un grec romanizat, Stolicul Ștefanache Cremidi*. În *Revista istorică*, I, No. 6.

(5) Filitti, *Turburări revoluționare*, 201 sq.

(6) Urechia, *Ist. Rom.* IV. 64. V. 133. 453. — Cf. hrisovul deja citat al lui Racoviță: nimeni din străini.... să nu aibă voie a cumpără nici moșie, nici casă, nici moară, nici prăvălie, nici nimic alte lucruri nemîșcătoare».

mănată de principiul de a aduce cât mai puține piedici întinderii comerțului interior, le-a tolerat, în mod tacit, exercițiul acestei facultăți. Dar mulți dintre acești arendași abuzează de situația lor... îndemnați adesea.... de părtinirea staroștilor; ei au depășit.... marginile ce nu eră îngăduit nici chiar proprietarilor să depășească, cu atât mai mult că au crezut că se pot sustrage dela orice pedeapsă alergând la protecția de care spânzură....» Conchidea postelnicia că «fără a se referi la tratate, și fără a restrânge întru nimic facultatea de a arenda pământ, cârmuirea s'a crezut în drept a declară că acei sudiți străini cari ar voi să exercite această facultate și să se asimileze, așa făcând, pământenilor, nu puteau fi scutiți de dispozițiile în vigoare.» (1) O circulară din Ian. 1845 a ministrului Vilară reaminti că străinii nu puteau fi proprietari de imobile rurale, iar altă circulară din 10 Iunie acelaș an supuse pe arendașii străini la patenta de 120 lei vechi pe an. La 4/16 Iulie 1846 consulatele fură înștiințate că intervenția lor nu eră admisă în afacerile în cari străinii ar fi amestecați ca posesori de imobile (2).

* * *

Din punct de vedere comercial, capitulațiile erau întemeiate pe reciprocitatea clauzei națiunii cele mai favorizate. Străinii aveau în imperiul otoman, cât privește negoțul, aceleași drepturi ca și raialele. La import, erau proibite numai sarea, tutunul, armele și munițiunile. Mai lungă eră, la origine, lista mărfurilor cari nu se puteau exportă din Turcia, în primul loc cerealele. Această listă a fost, cu timpul, mereu redusă. Ea dispare cu desăvârșire din convenția de comerț franco-turcă dela 25 Fevruarie 1838.

Capitulația cu Franța dela 1673 (3) redusese tariful vamal turcesc dela 5% *ad valorem*, cât fusese până atunci, la 3%. Capitulația dela 1740 mănținuse acest tarif care eră aplicabil și Princi-

(1) Filitti, *Despre abuzurile consulilor*, l. c., pag. 343.—*Domniile regulamentare*, 453.—Anexa VII.

(2) *Ibid.*, 346. 357.—Scarlat Pastia, *Codul judiciar pentru tribunalele din Moldova*. Editat de T. Codrescu. Iași 1862, p. 1006. O lege din 19 August 1864 a permis străinilor creștini să dobândească imobile în România, sub condiție de a se conformă, în această privință, legilor locale, și în schimbul reciprocității pentru Români în țerile de origine ale acelor străini. Un decret ministerial austriac din 28 Iunie 1865 acordă supușilor moldo-vlahi creștini dreptul de a dobândi și posedă imobile în Austria, în baza reciprocității. (Neuman, *Recueil*, IV. 1831). Se știe că art. 7 al Constituției revizuite la 1879 a revenit la vechiul sistem.

(3) Pelissié du Rausas, I, 63 sq.

patelor. Art. XIX al convenției de comerț ruso-turcești dela 10/21 Iunie 1783 (1) glăsuia :

«Cu deosebire în provinciile Moldova și Valahia, vameșii și ceilalți slujbași nu trebuie să silească pe negustorii ruși cari trec pe acolo să plătească, în ciuda regulilor stabilite, diferite taxe de transit sub felurite denumiri puse la cale de ei. Iar pentru mărfurile pe cari zișii negustori le vor importa din statele Rusiei sau din alte state în zisele două provincii sau în alte părți ale Sublimei Porți, ei nu vor plăti vama decât de 3% și numai odată, în locul unde își vor vinde mărfurile ; și de asemenea pentru mărfurile ce vor exporta..... din zisele două provincii sau din alte țeri ale Porții în statele Rusiei sau în ale altor puteri, nu vor plăti decât tot o singură dată și numai 3%, în locul unde vor fi cumpărat zisele mărfuri.»

Pe baza de 3% s'au elaborat deci și tarifele Principatelor (2). Taxa de import la intrarea mărfurilor în Principate, precum și taxa de export la ieșirea mărfurilor din Principate, se percepeau însă de agenții cărmuirii locale, în folosul fiscoșului român. Pentru mărfurile franceze de pildă, cari veniau în Principate prin Turcia, percepearea taxei de 3% la hotarul românesc eră o diferențiere față de produsele statelor vecine Austria și Rusia, și de aceea această relativă autonomie vamală stârnește protestările violente ale consulului francez Gaudin (3).

Regulamentul organic confirmă vechea stare de lucruri (4). Erau însă produse cari rămăseseră totdeauna în afară de tariful obișnuit, zaherelele și vitele destinate grănarului împărătesc. Când acestea se exportau aiurea decât la Constantinopol, erau lovite de taxe ridicate de export. Libertatea negoșului fiind proclamată prin tratatul dela Adrianopol, guvernele Principatelor își rezervară de a hotărî asupra taxării produselor de întâia necesitate, al căror export putea fi și oprit dacă îndestularea țerii o cerea. Consulul austriac din Iași se plânge postelniciei Moldovei la 27 Fevruarie 1833, că exportul de vite mari din Moldova în Austria, care se făcuse totdeauna în schimbul unei taxe de 3 lei vechi 12 parale de cap,

(1) *Doc. Renașt.* I, 163.—Cf. firmanul prin care Domnul Țerii-Românești este invitat să se conforme tratatului de comerț austro-turc dela 1784. Hurmuz. VII, 419.—Testa, XI, 137.

(2) Spre pildă, condițiile vămilor Țerii-Românești pe 1792, în Urechia, *Ist. Rom.*, IV, 233.—Tariful vămilor interne, pe cari Reg. Org. le-a desființat, eră fixat de cărmuire în deplină neatârnaire.

(3) Hurmuzaki, S. 1^a. 400--1, 413 sq.

(4) *Analele parlam.*, I. II. 161--2.

dela 1829 a fost lovit de o taxă de o jumătate de galben. Beizadea Suțu răspunde la 19 Februarie (3 Martie), că sfatul administrativ nu poate renunța la folosul nouăi taxări. «Facultatea de a impune *produsele indigene*, de a spori sau micșora taxa de export, de a proibi chiar după trebuințele momentului sau nevoile negoțului, este un drept inerent administrației țerii și n'a fost supus la nici o restricție prin tratatele existente». Exportul acestor produse s'a arendat deosebit în tot cursul epocii regulamentare (1).

Convențiile de comerț pe cari Turcia le-a încheiat cu statele creștine între 1838—1840, prevedeau toate că dispozițiile lor vor fi aplicate «în toate provinciile imperiului otoman» (2). În condițiile pentru arendarea vămilor Principatelor în epoca regulamentară găsim clauza stereotipă: «Pentru mărfurile ce se vor aduce în Principat din Europa de către supușii curților străine și se vor vinde *cu ridicata*, (vama se va percepe) după cuprinderea tarifelor europenești ce se află acum înscrise în condicele cancelariei divanului sau precum se vor fi întocmit sau se vor întocmi la Constantinopol și se vor obști și aici». Dar nouăle convenții de comerț încheiate de Turcia urcau, în schimbul taxelor interne desființate, taxa de import la 5%, iar pe cea de export la 12%. Din modul cum aceste taxe se descompuneau și cum aveau să se perceapă (3), rezulta însă o jicnire pentru interesele românești, fiindcă fiscul Principatelor, după noua întocmire, avea să fie, în unele împrejurări, lipsit de sporul de taxe încuviințat prin nouăle convenții. De altfel, până la 1850, cu toate eforturile Domnilor (4), Principatele nici nu beneficiară de acel spor, și tarifele lor continuară a fi întocmite pe bază de 3%, din cauza opunerii Austriei care nu accedă la nouăle convenții încheiate de Turcia decât cu condiție că, față de Principate, vechiul regim va rămâne în vigoare (5). Numai Rusia, prin art. XVI al convenției de comerț ce încheiă cu Turcia la Balta-Liman (6), la 30 Aprilie 1846, ținū seamă de vechile drepturi ale țerilor române: «Curțile contractante luând seama că dintre provinciile ce fac parte din statele Sublimei Porți, Principatele Valahia, Moldova și Sârbia se bucură de *privile-*

(1) Filitti, *Domniile regulamentare*, 191.

(2) Textele în Aristarchi-Nicolaides, IV.

(3) Amănunte în Filitti, *Domniile regulamentare*, 192 sq, 371 sq și 566 sq.

(4) Bibescu putuse crede chiar, la 1843, că negociațiunile lui izbutiseră. Anexa IV.

(5) *Testa*, IX, 154, 199, 276.

(6) *Doc. Renașt.*, I, 345.

giul unei cârmuiri deosebite, (importurile rusești în acele Principate) vor plăti *la vămile acestora* taxele prevăzute la art. 4 al convenției de față, fără să mai plătească altele în celelalte schele ale Turciei pe unde zisele mărfuri ar trece». Tariful dela 1/13 Octomvrie 1842 a fost prelungit până la 1856, când urmă să expire convenția dela Balta-Liman (1).

Art. 8 al Convenției dela Paris declară categoric că tratatele Porții se aplică și Principatelor, cu rezerva însă a imunităților acestora. La 1861—2, Turcia încheie o nouă serie de convenții de comerț. Taxa de import eră ridicată la 8%, cea de export scoborită tot la 8%, dar urmând a fi redusă cu câte 1% pe an, până ce se va opri la 1%. Aceste convenții (2) conțineau toate un articol astfel redactat :

«Mărfurile de importăție străină destinate Principatelor Unite... și străbătând celelalte părți ale imperiului otoman, nu vor plăti taxele de vamă decât *la sosirea lor în aceste Principate* și, reciproc mărfurile de importăție străină străbătând aceste Principate pentru a ajunge în alte părți ale imperiului otoman, nu vor plăti taxele vamale decât la cel dintăiu birou de vamă administrat direct de Sublima Poartă.

«De asemenea produsele solului și industriei acestor Principate, precum și din alte părți ale imperiului otoman, destinate exportăției, vor plăti taxele vamale, cele dintăi *în mâinile administrației vamale a acelor Principate*, iar cele din urmă fiscului otoman. In așa fel, taxele de import și de export nu vor putea fi niciodată percepute decât o singură dată».

In legătură cu chestia convențiilor de comerț este locul de a aminti de discuțiile urmate în jurul impozitelor la cari străinii puteau fi supuși. Agențiile consulare dădeau capitulațiilor, cari scutiau pe străini de impozitul personal, *haraci*, o interpretare abuzivă în sensul că străinii așezați în statele Porții, chiar indeletnicindu-se în diferite localități cu negoțul interior pe acelaș picior cu raialele, urmau să fie scutiți de toate sarcinile impuse acestora pe urma indeletnicirii lor (3). De fapt, în Principate negustorii formau bresle

(1) E de observat că firmanul dela 1850 care ne acordă—tot cu excepția proveniențelor din Austria—taxa de import de 5%, prevede categoric că negustorii străini cari se indeletnicesc cu comerțul *interior* vor fi supuși la aceleași taxe ca și indigenii. Anexa IV.

(2) Textele în Aristarchi-Nicolaidis, IV.

(3) Radu Rosetti, *Arhiva senatorilor din Chișinău*. Extras din Anal. Acad. Rom. Sect. Ist. 1909, III, 212, IV, 154—5.

obligatorii. Pricinile lor, chiar când erau la mijloc străini, erau judecate de cămărașul cel mare (1). Pentru plata impozitelor interveniau între bresle și visterie aranjamente, *rupte*, confirmate prin hrisoave (2). Negustorii străini, dacă nu intrau în bresle, nu puteau vinde marfa decât cu ridicata, așa că eră cumpărată de breslași cari o vindeau cu mărunțișul (3). Greșit se întemeia agenția austriacă, pentru sprijinirea pretențiilor ei, pe actul dela Șiștov. Art. 3 al acestui tratat prevede numai în termeni generali, cari nu excludeau obligațiunea de a se supune la orândueile locale, libertatea de negoț pentru supușii austriaci în toate teritoriile imperiului otoman.

Art. 91 al Reg. Org. al Țerii-Românești glăsuiă că nu se vor scuti de patentă decât străinii ce vor face negoț cu ridicata, căci patenta se socotește pe industrie și pe negoț, iar nu pe persoane, așa că sunt supuși la ea toți cei ce se îndeletnicesc cu vreo industrie, meserie sau negoț, fără osebiră de condiție (4). Erău și unii consuli oameni de înțeles, astfel englezul Blutte care, în Fevruarie 1834, se declară «gata a colabora cu ocârmuirea spre a pune capăt tuturor acestor dificultăți, întru cât ele pot fi atribuite locțiitorilor săi... Rămâne însă bine înțeles că impozitele nu trebuie să se perceapă decât dela cei cari, prin ocupațiile lor, sunt supuși acelor impozite: astfel fumăritul dela cei ce au prăvălii, ocăritul dela cei ce vând cu mărunțișul vin sau rachiu, cotăritul dela cei ce vând cu cotul, etc.» Atitudinea lui Blutte e însă excepțională. Pentru a-și scuti sudiții de patentă chiar când făceau negoț cu deamănuntul, agentul austriac se referă la tratatul dela Șiștov (5). La 26 Maiu 1834 el protestează în termenii cei mai violenți contra impunerii patentei (6).

N'a fost mai ușoară chestia taxelor comunale și a dării pe tutun. A trebuit să se ceară, la 1834, consimțământul agenției austriace pentru a supune pe sudiți la taxele comunale. Agenția consimți cu *rezerva expresă* că aceste taxe nu vor fi plătite decât pentru măr-

(1) Fotino, *Ist. Daciei*, trad. Sion, III, 308.

(2) Hrisovul lui Ipsilanti dela 1797 în Urechia, *Din istoria breslelor*. Hrisovul din 15 Ianuarie 1765 al lui Ștefan Racoviță în favoarea brașovenilor, publicat de I. Bianu în *Revista nouă*, III (1890), pag. 301.

(3) Hrisovul lui Alex. Mavrocordat din Sept. 1782, în T. Codrescu, *Uricarul*, II, 40.

(4) I. M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiurile României*. Buc. 1873, pag. 519. — *Analele parl.*, I, II, 159, 163.

(5) Rap. lui Lagan c. Sebastiani, 5 Ian. 1832, în Hurmuz. XVII, 260.

(6) Filitti, *Despre abuzurile consulilor l. c.*, pag. 346.

furile cari circulă în lăuntru țerii și intră într'un oraș, nu și pentru cele ce ies, intră sau transitează prin țară, acestea urmând la intrare sau ieșire să plătească numai vama de 3%, iar în cazul de transit să fie scutite de orice dare. Chiar față de agenția engleză postelnicia Moldovei e silită a reaminti că taxele în chestiune nu sunt percepute decât pe proprietăți, prăvălii și negoț cu deamănuntul, adică pe lucruri sau pe fapte dela cari, prin tratate, străinii sunt opriți. Când dar străinii sunt totuș tolerați în asemenea situațiuni, e firesc să plătească taxele aferente.

Toată discuția este rezumată într'o notă a postelniciei Moldovei către consulatul francez la 1836 :

«Consultând spiritul tratatelor, se găsește dovada că scopul lor este ca industria străină să nu fie supusă la piedici cari ar putea-o năbuși în folosul comerțului național. Astfel, totdeauna, această categorie de străini cari, ca și naționali, s'a îndeletnicit cu industria interioară și cu negoț cu deamănuntul, a împărțășit sarcinile publice după nevoile fiscului și după trebuințele localităților.

«Astfel fumăritul și taxele cunoscute sub numele de rusumaturi au fost percepute dela străini din timpuri depărtate : așezarea generală a impozitelor, făcută la 1802 și confirmată prin hațișeriful din acelaș an, cuprinde fumăritul printre impunerile ce se cer în mod legal pentru a formă veniturile statului ; propunând dar acum a schimbă aceste diferite taxe într'o simplă redevență, sfatul n'a crezut că face o inovație» (1).

Postelnicia ceruse consulatelor să consimtă ca toate dările sudiților sa fie înlocuite prin una singură, de 4 categorii (80, 50, 30 și 15 lei).

În privința taxei de 2 lei vechi pe oca de tabac în favoarea sfaturilor orașenești consulul francez protestează la 1836. El exprimă părerea că întreaga chestiune a impozitelor sudiților nu poate fi rezolvită decât la Constantinopol (2). Dela 1854 consulatul austriac nu numai că cere scutirea de patentă a negustorilor și industriașilor supuși austriaci, dar încă reclamă ca sudiți ai săi pe sătenii agricultori originari de peste munți (3).

Până mult mai târziu, când s'a votat cea dintâi lege a maximumului la noi, consuli au găsit cu cale să protesteze contra impunerii sudiților la taxe municipale. Ministrul Vasile Boerescu le răs-

(1) *Ibid.* 347—8.

(2) Anexa V. — Pentru impozitele sudiților jidovi, Anexa III.

(3) *L'Autriche dans les Principautés danubiennes*, Paris 1858, pag. 19.

punse, prin nota din 1/13 Fevruarie 1875, că «fixarea impozitelor comunale este o chestie de ordin curat intern, ce se leagă de imunitățile acordate comunelor noastre prin Constituția țerii, și că nu poate face deci obiectul unei discuții între misiunile străine și guvernul român».

* * *

Rămâne să vorbim de chestia cu deosebire însemnată a jurisdicției consulare.

În capitulația engleză dela 1583 găsim un art. 9 astfel conceput :

«În orice tranșacții, chestiuni și afaceri ce se vor ivi între Englezi... de o parte, și orice persoane din statele noastre de altă parte, cu privire la vânzări și cumpărări, datorii, credite sau orice altă afacere judiciară, ei vor putea să se îndrepte către judecător ca să întocmească un *hoget* sau act autentic și public, față de martori... pentru ca, dacă s'ar ivi mai apoi vreo conțestație, să poată recurge la zisul hoget... Dar dacă reclamantul n'a obținut dela judecător un astfel de hoget, și aduce numai martori, cererea lui nu va fi primită» (1).

Scopul negociatorilor primelor capitulații a fost de a garantă astfel străinilor o judecată echitabilă fixând tranșacțiile lor cu indigenii prin acte scrise, spre a exclude dovada prin martori. Dar dacă martorii se puteau cumpără ușor, nici cadiul nu eră inaccesibil și se putea obține dela el un *hoget* care să fie începutul unui nesfârșit proces (2).

Mai serioase erau alte garanții. Pricinile dintre sudiți erau de competența exclusivă a consulatelor respective. Pentru pricinile între sudiți și raiale se iviau însă greutăți juridice. Care eră legea personală care, în asemenea cazuri, urmă să predomine? Greutatea n'a fost rezolvită, ci evitată. Pricina, dacă eră civilă, eră cercetată de cadiu împreună cu dragomanul suditului (3). Nu eră o judecată propriu zisă, ci o împăciuire, un arbitraj. Dacă pricina eră penală, competent eră deadreptul divanul imperial, căci înaintea unei instanțe judecătorești propriu zise un necredincios n'ar fi putut fi admis să mărturisească împotriva unui musulman. În lipsa unei soluții juridice posibile, se recurgea, cu alte cuvinte, la calea diplomatică: ambasadorul da explicații în fața divanului imperial.

(1) Pélissié du Rausas, I, 202—3.

(2) Filitti, *Lettres et extraits*, 157, 161. Procesul suditului francez Linchou cu raiaoa Sterie.

(3) Art. 36 al capitulației olandeze din 1613 în Pélissié, I, 203.

O garanție mai mult pentru străini se introduce prin capitulația franceză dela 1673. De atunci, și pricinile civile dintre sudiți și raiale, dacă trec de 4.000 aspri, se cercetează deadreptul de divanul imperial. Judecățile dinaintea cadiului nu inspirau încredere. Un firman din 1834(1) încuviință ca și «raielele Valahiei ce se află în capitala noastră Țarigrad» să se înfățișeze pentru pricinile lor ce trec peste 4.000 bani, deadreptul «înaintea vezirului nostru la arz-odasi», în loc de a merge, ca până atunci, «pe la cele în parte judecăți».

În Principate, dispozițiile capitulare relative la jurisdicția consulară nu s'au aplicat cât timp n'am avut consuli străini la noi, adică până în a 2-a jumătate a sec. al XVIII-lea. De atunci, pricinile dintre sudiți au fost și la noi, de drept, de competența tribunalelor consulare, cu apel la instanțe anume desemnate din țara de origine a sudiților(2). De fapt însă, și după tratatul dela Iași (9 Ianuarie 1792) întâlnim sudiți judecați și osândiți de tribunalele locale(3). Asistența consulară la pricinile dintre raiale și sudiți nu s'a generalizat în Principate decât dela începutul sec. al XIX-lea(4). Vodă Caragea, la 1812, înființează departamentul străinelor pricini pentru judecarea afacerilor dintre sudiți și raiale, sau chiar dintre sudiți, dacă aceștia consimțiau să se adreseze justiției locale(5). La 1813 Calimah în Moldova urmează acest exemplu(6). Art. 297 al Reg. Organic al Țerii-Românești și 239 al Reg. Moldovei hotărâse că supușii străini sunt justițiabili de instanțele locale pentru pricinile lor cu indigenii și desființează astfel orice instanțe speciale pentru asemenea cazuri. Consulul francez din Iași protestează firește contra instrucțiilor cărmuirii cari nu pomeniau de «îndatorita mijlocire a consulatelor în pricinile atingătoare de fețele aflătoare sub protecția lor»(7) și cari nu admiteau corespondența directă între consulate și tribunale decât în afaceri «de mică însemnătate», rezervând pe celelalte postelniciei sau logofeției dreptății. Consulii și starostii nu admiteau

(1) Filitti, *Domniile regulamentare*, 15—16.

(2) Astfel, pentru Austria, diferite ordonanțe în Reichsgesetzblatt (No. 23 și 58 din 1855; 112 și 202 din 1856; 234 din 1857) și în Neumann și Plason, *Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche*, II, 544, III, 53, IV, 180.

(3) Urechia, *Ist. Rom.* V. 490.

(4) *Ibid.* XA, 601.

(5) *Ibid.* 470.

(6) *Ibid.* XB. 329 și § 46 din condica civilă a Moldovei.

(7) Instrucții repede raportate. *Manual admin.* I 165—7.

nici citarea directă a sudiților, ci numai prin mijlocirea agenției de care depind. Se plâneau că președinții sfaturilor orășenești nu-i poftesc totdeauna să asiste la pricinile dintre sudiți și pământeni și că executarea hotăririlor este lăsată în seama ispravnicilor, fără a se acorda termen pentru ca cel osândit să se poată îndrepta «à la justice légitime», adică la Constantinopol. În fine, starostii nu înțelegeau să fie reduși, în pricinile dintre sudiți și indigeni, la rolul de simpli advocați(1).

Împotriva hotăririlor divanului domnesc—cea mai înaltă instanță în Principate înainte de Reg. Org.—sudiții puteau face apel la Constantinopol (2). Hatișeriful din 1834, pentru jurisdicție, suprimă apelul la Țarigrad pentru pricinile dintre sudiți și raiale, dar stârni protestările consulilor (3). Neputând înlătură ingerințele consulare în domeniul justiției (4), cărmuirile Principatelor căutară cel puțin a le reduce. Astfel se hotări că suditul care nu invocă imunitățile sale încă dela începutul instanței, nu le mai putea invoca în cursul ei. Dacă suditul, sau agentul consular chemat să-l asiste, nu răspunde în ziua înfățișării, procesul se judecă în lipsă. În condițiile de arendare a diferitelor ocupuri figură clauza că ocupciul sudit trebuie să renunțe la protecția consulatului său pentru pricinile izvorînd din contract. Totuș consulatele cereau să intervie și în asemenea pricini.

Adevărul este că încrederea în justiția locală lipsia (5), deseori poate cu temei, fără ca aceasta să justifice toate abuzurile consulilor și ale subalternilor lor. Pentru executarea sentințelor date împotriva sudiților eră nevoie de conlucrarea consulatelor (6).

Crimele se judecau de instanțele locale conform legilor locului. Divanul domnesc eră în Principate ceea ce divanul imperial eră la Țarigrad. Executarea sentințelor criminale trebuie de asemenea să aibă loc acolo unde crima se făptuise. Dar și în această materie n'au lipsit neînțelegerile. Pe o asemenea chestiune intră Vodă Ca-

(1) Kuch, *Mo'dau-Walachische Zustände in den Jahren 1828 bis 1844*. Trad. de A. C. Cuza în «Convorbiri literare», 1893.

(2) Rosetti, *Arhiva*, III. 114.—Filitti, *Despre abuzurile consulilor*, l. c., 342, 344.

(3) Iorga, *Studii și doc.*, XI. 26.—Anexa VI.

(4) Academia Română, Ms. 1139 f. 354—360 verso.

(5) Filitti, *Domniile regulamentare*, 482—3.—Anexa VIII.—Rosetti, l. c., III. 113, IV. 149 sq.—Urechia, l. c. XB. 47: Caragea se plânge lui Talleyrand că Ledoux consulul a înșutat pe chiar marele logofăt al străinilor pricini, Iordache Slătineanu.

(6) *Ibid.*, 499.

ragea în conflict cu consulul austriac la 1816 (1). La începutul epocii regulamentare chestiunea s'a discutat principial în două rânduri, cu prilejul elaborării capitolului din Reg. Org. privitor la carantine și când cu negocierea convențiilor de extradare de care am vorbit. Cu toată opunerea adunării, executarea sentinței a fost lăsată în seama statului de origine al vinovatului (2). Mai mult, la 1849 consulatul englezesc din Iași cere să și *judece* el vinovăția unui sudit britanicesc (3).

În materie de falimente, tribunalele locale,—sub rezerva asistenței dragomanului,—erau competente chiar când interese străine erau în joc. Totuș agenția austriacă într'o notă adresată postelniciei Moldovei la 1846 susține că «tratarisirea concursului» asupra averii unui supus austriac nu putea fi încredințată tribunalelor locale nici chiar când creditorii moldoveni ar fi interesați în cauză, căci altfel s'ar încuvința tribunalelor țerii dreptul de a hotărî asupra pretențiilor unor supuși austriaci în falimentul unui astfel de supus. Pretențiile agenției au fost luate în cercetare de sfatul extraordinar prezidat chiar de Domn la 27 Iunie 1850. Încheierea făcută atunci (5) este însemnată atât prin considerațiile juridice ce cuprinde, cât și prin manifestarea demnă a hotărîrii de a nu admite extensiuni abuzive ale jurisdicției consulare. Sfatul zice că a da urmare cererii agenției ar însemna că un tribunal austriac ar putea hotărî asupra pretențiilor născute în Moldova ale Moldovenilor, pe când firea este ca mai mare «drit» să aibă creditorul moldovean în patria sa, așa că concreditorul austriac urmează el să se judece acolo unde falitul austriac eră statornicit. Averele falitului aparțin creditorilor lui, încât nu e vorba de un proces cu un sudit austriac ci de un proces între creditorii, moldoveni și sudiți, ai falitului, și jăluitoarea moldovean nu-și poate chema datornicii la judecată decât înaintea tribunalelor moldovenești. Faptele s'au săvârșit și obligațiile s'au născut în Moldova. Nu e nicăeri admis «ca vreo putere străină să aibă influență de jurisdicție în alt stat străin asupra supușilor acestuia, pentru că o asemenea primire nu ar fi alta decât stat în stat». Agenția nu poate cere să se petreacă în Moldova ceea ce ar fi inadmisibil în Austria. Art. V al tratatului dela Pasarovitz la care

(1) Filitti, *Correspondența*, 32. și § 19 din Codica criminală a Moldovei.

(2) Filitti, *Domniile regulamentare*, 40. 45. 100. 497.

(3) *Man. adm. al Moldovei*, I, 562—3.

(4) Încheierea s'a publicat în *Pastia, l.c.*, pag. 1246; în *Monitorul Oficial*, No. 105 din Februarie 1860.—Cf. studiul lui D. Alexandresco în *Curierul judiciar*, Anul X, No. 44.

se referă consulatul n'are alt sens decât că asistența dragomanului e necesară la judecarea sudiților și la executarea sentințelor ce-i privesc (1).

Și în Țara-Românească, codul de comerț dela 1840 (2) lasă chestiunea falimentelor în competența tribunalelor locului. Art. 307 zice că «nu se va face nici o împărțire între creditorii sălășluiți în Principat decât numai după ce se va pune în rezervă partea cuvenită pe seama creditelor cu cari vor fi trecuți în bilanț creditorii cei sălășluiți afară din Principat» (3). La 1855 totuș, consulatul austriac declară tribunalului de comerț din București că falimentele supușilor austriaci sunt de competență consulară. Dela 1857 acest punct de vedere e admis în practică (4).

II.

Am văzut cum, profitând de slăbiciunea Turciei, statele creștine au făcut, din dreptul excepțional concedat de Poartă, dreptul comun de care trebuiau să se bucure sudiții în imperiul otoman și au ajuns să socotească drept abuz orice încercare a Porții de a restrânge în limitele capitulațiilor imunitățile supușilor sau numai protejaților străini.

Statele creștine trăgeau un argument puternic din faptul că în Turcia dreptul civil se confundă cu cel religios. Foarte des acest argument nu eră decât un pretext. Pentru a-l înlătură, Sultanul Abdul Megid, prin marele vezir Reșid Pașa, acordă hatișeriful zis dela Gulhanè, sau legea tanzimatului dela 3 Noemvrie 1839 (5), care puneă principiul egalității înaintea legii a tuturor locuitorilor din imperiul otoman, fără osebire de naționalitate sau confesiune. La 18 Fevruarie 1856 (6) un hatihumaium confirmă actul dela Gulhanè.

Administrația temporală a comunităților creștine sau de alte rituri nemusulmane eră pusă sub privigherea unor adunări alese din

(1) Regulele în vigoare în Moldova cu privire la imunitățile de jurisdicție ale sudiților, până la 1862, în Pastia, *l.c.*, pag. XCII—XCIV.

(2) *Analele parlamentare ale României*, IX, 1, pag. 569.

(3) La 1871 între guvernul român și cel austro-ungar s'a stabilit un acord în materia de falimente ale supușilor austriaci și unguri în România.—Neumann și Plason, VII, 320.

(4) *L'Autriche dans les Principautés danubiennes*, Paris 1858, pag. 13.

(5) Pélassié du Rausas, I, 104.

(6) *Ibid.* 108.—Ed. Engelhardt, *La Turquie et le tanzimat*. 1884.

sânul chiar al fiecărei comunități; orice denumire menită a pune o categorie de supuși ai Sultanului pe un picior de inferioritate față de celelalte, din cauza cultului, limbii sau rasei, eră ștearsă din protocolul administrativ; toți supușii Sultanului, fără osebire, deveniau admisibili în slujbele publice; comunitățile erau autorizate a înființa școli; pricinile comerciale, corecționale și criminale între musulmani și supușii creștini sau de alte rituri erau date în competența unor tribunale mixte; pricinile civile aveau să fie judecate de sfaturile mixte din provincii; procesele civile speciale, precum moștenirile între supuși de acelaș rit nemusulman, puteau, la cererea părților, fi judecate de consiliile patriarhilor sau comunităților. În fine putea fi îngăduit străinilor să posede proprietăți funciare în statele otomane, conformându-se legilor și regulamentelor locului, după ce aranjamente se vor fi făcut în acest scop cu statele străine.

Pentru ca aceste hotăriri să poată fi puse în aplicare fără împotriviri din partea statelor creștine, legile imperiale au fost, prin firmane speciale, laicizate, spre a-și pierde caracterul religios și a putea fi aplicate deci și necredincioșilor. Aceste firmane creau tribunalele mixte de comerț, a căror menire o vom vedea. Coduri de comerț, penal, civil, de procedură comercială și de drept maritim au fost promulgate succesiv, conforme cu codurile similare occidentale, cu cele franceze în deosebi.

Puține zile după publicarea hatihumaiumului, se deschise congresul dela Paris care, în ședința dela 18 Martie, adoptă textul următor devenit art. 7 al tratatului dela Paris: «Maiestățile Lor... declară că Sublima Poartă este admisă a participa la avantajile dreptului public și concertului european. Maiestățile Lor ieau angajamentul de a respecta neatârnrarea și integritatea imperiului otoman.....». Delegatul Turciei Ali Pașa nu lipsi cu acest prilej a atribui, în ședința dela 25 Martie, toate greutatețile pe cari guvernul otoman le întâmpină în calea reformelor, acelor capitulații nepotrivite cu noua stare de lucruri. Turcia își rezervase, am văzut, de a nu acorda străinilor dreptul la proprietatea funciară decât în urma unor înțelegeri prealabile cu statele creștine, crezând că le va putea smulge astfel renunțarea la capitulațiuni și punând chiar categoric această condiție printr'o circulară a lui Ali Pașa din 3 Octomvrie 1862. Puterile se mărginiră a-și da consimțământul la promulgarea unui regulament relativ la consulatele străine (23 sefer 1280=August 1863). Acest regulament se ocupă de chestia protejaților, restrângând numărul acestora la agenții consulari, drago-

mani și ieniceri în funcție și atâta timp numai cât durează funcțiile lor (1). Chestia capitulațiilor și, deci, și a proprietății imobiliare în Turcia, rămâneau nerezolvite.

Un firman din 7 sefer 1284 (16 Iunie 1867) fixă în sfârșit condițiile în cari străinii puteau fi admiși la proprietatea imobiliară. La 9 Iunie 1868 Franța cea dintâi, apoi celelalte state semnară un protocol prin care primiră acele condiții. Dar în chiar acest protocol (la care Rusia, Italia și Grecia aderară la 1873, Statele Unite la 1874) se afirmă categoric că regimul capitular continuă să formeze dreptul comun în raporturile nu numai dintre străini, dar și dintre străini și otomani. Protocolul încuviință numai unele abateri, pe cari le vom examina, întru cât priviă admiterea străinilor la proprietatea imobiliară. Poarta cedase deci încă odată față de puteri, cărora se mărgini a le adresa, la 7 Iulie 1869, un documentat memoriu în chestia capitulațiilor, menit să rămâie fără ecou (2).

* * *

După cum Poarta insistă pentru desființarea regimului capitular, tot astfel în Principate se duceă necurmat luptă pentru ca la noi capitulațiile să nu se mai aplice.

De pe la mijlocul sec. al XIX-lea încoace, o întreagă literatură (3) de propagandă caută să dovedească cum Principatele avuseseră tot-

(1) Pelissié, II, 37.

(2) *Ibid.*, I, 215.

(3) Citez câteva : I. A. Vaillant, *Actes diplomatiques constatant l'autonomie politique de la Roumanie*, Paris 1857. — I. Bratiano, *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris*. — Acelaș, *Mémoire sur l'Empire d'Autriche dans la question d'Orient*, 1859. — *Les Principautés roumaines et l'Empire Ottoman*, Paris 1858. — *L'Autriche dans les Principautés danubiennes*, Paris 1858 (se ocupă special de abuzurile consulare). — Studiile lui B. Boerescu : *Examen de la convention du 19 août relative à l'organisation des Principautés danubiennes*, Paris 1858; *Mémoire sur la juridiction consulaire dans les Principautés-Unies Roumaines și Ia Roumanie après le traité de Paris*, amândouă apărute la 1869; *Les droits de la Roumanie basés sur les traités*, par un ancien diplomate, 1874. — *Lettres sur les Principautés à M. le chevalier Vegezzi Ruscalla*, Genève 1858 (a 12-a scrisoare tratează despre regimul consular). — E. Arntz, profesor la Universitatea din Bruxelles, *De la situation de la Roumanie au point de vue du droit international*, în *Revue de droit international et de législation comparée*, IX (1877), pag. 18. — *Lettre à M. Minghetti*, Rome, 1875 (în chestia convențiilor de comerț). Studiul lui Engelhardt în *Revue de droit international et de législation comparée*, XI (1879) și acelaș, *Les protectorats anciens et modernes*, Paris 1896. — În fine interesantul studiu al lui M. B. Boerescu, *La situation politique des anciennes principautés roumaines avant 1878*, în *Revue générale de droit international public*, IV (1897), pag. 324.

deuna o situație aparte în dreptul public al imperiului otoman, căruia, în afară de tribut, nu-i datorau nimic. Din textul capitulațiilor Turciei se deduce că ele nu avuseseră în vedere decât țeri musulmane, vorbind numai de obiceiuri, instituții, dregătorii musulmane, cari nici nu existau în Principate. De altă parte, din așa zisele capitulații ale vechilor Domni români se trăgea temeiul juridic al unei stări de fapt, consfințite prin acte oficiale ale Porții, dar pe cari, de peste un veac, nici Poarta, nici Puterile n'o mai respectau. Această literatură și-a dat roadele. Protocolul No. 3 din 19 Martie 1855 al conferinței dela Viena recunoaște capitulațiile Principatelor ca formând baza relațiilor lor cu Poarta(1). Protocolul dela 11 Februarie 1856 al conferinței dela Constantinopol confirmă privilegiile de cari Principatele se bucuraseră dela capitulațiile acordate lor, dar adăogă că teritoriul românesc face «parte integrantă» din imperiul otoman și că tratatele încheiate de Poartă vor fi aplicabile Principatelor. Protocolul mai recunoaște străinilor dreptul de a posedă imobile în Principate. Discutând protocolul, Domnul Moldovei Grigore Ghica, într'un memoriu trimis congresului dela Paris(2), protestă contra știrbirii aduse autonomiei Principatelor și mai ales împotriva dreptului ce se acordă străinilor de a dobândi imobile. Observă că în Moldova trăia «o numeroasă populație jidovească, a căreia intrare în proprietate ar fi o cauză sigură de ruină pentru țară». In orice caz, odată admiși la proprietate, străinii trebuie «asimilați în această calitate (de proprietari) cu indigenii, și supuși la aceleași sarcini și la aceeași jurisdicție». Intr'adevăr «dejă în situația actuală străinii puși sub jurisdicția consulilor creează guvernului greutăți vecinic reînnoite și împiedică, la tot pasul, mersul administrației».

Art. 22 al tratatului dela Paris glăsui că «Principatele Moldovei și Valahiei vor urmă a se bucură și mai departe..... de privilegiile și imunitățile *în a căror posesiune se află...* Nimeni nu va aveă dreptul a se amestecă în trebile lor lăuntrice». Iar art. 23: Sublima Poartă se leagă a păstră ziselor Principate o administrație neatârnată și națională, precum și deplina libertate de cult, le-guire, comerț și navigație....»

Divanul ad-hoc al Moldovei se rosteste de asemenea pentru supunerea străinilor din Principate la jurisdicția țerii, fără amestec

(1) *Doc. Renașt.*, VI, I, 551.

(2) *Ibid.* II, 966.

din partea consulilor(1) și pentru dreptul Principatelor de a-și regula singure relațiile lor comerciale cu celelalte state(2). Raportul publicat în broșură abia la 1869, adresat conferinței dela Paris de către comisia internațională care funcționa la București în virtutea art. 23 al tratatului dela Paris, recunoaște de asemenea că jurisdicția consulară n'avea rost în țeri creștine și denunță abuzurile săvârșite cu patentele de protecțiune.

Art. 2 al convenției dela Paris dela 1858 afirmă oficial existența vechilor noastre capitulații: «In temeiul capitulațiilor date de sultanii Baiazet I, Mohamet II, Selim I și Soliman II, cari constituie a lor autonomie, regulând raporturile lor cu Sublima Poartă, și pe cari mai multe hatiserifuri și mai cu seamă acela din anul 1834(3) le-au consfințit, conform asemenea și cu articolele 22 și 23 ale tratatului încheiat la Paris la 30 Martie 1856, Principatele vor urmă a se bucura, sub chezașia colectivă a Puterilor contractante, de privilegiile și imunitățile *în a căror posesie sunt*». Aceste ultime cuvinte reduceau întreaga declarație atât de pompoasă tot la o simplă confirmare a stării de fapt pe care am examinat-o. De aceea și la 20 Decembrie 1861 marchizul de Moustier, ambasador al Franței la Constantinopol, scria lui Tillos, consul general la București, că guvernul său ca și celelalte stăruesc în aplicarea capitulațiilor în Principatele-Unite(4).

Pentru a înlătura regimul capitular, guvernele române voiau să încheie convenții consulare cu diferite state. Dar o nouă greutate se ivia. Poarta ne contestă dreptul de a încheia direct tratate dela stat la stat, ci numai aranjamente între administrații, cum fuseseră convențiile de extradare de cari am vorbit. Prin chiar firmanul de investitură (23 Oct. 1866) al Domnitorului Carol I (5), se reamintea acest punct de vedere al Porții, adăogându-se că tratatele și convențiile Turciei erau aplicabile și la noi. Totuș guvernul român

(1) *Ibid.* VI, I, 675.

(2) *Ibid.* 689.

(3) Filitti, *Domniile regulamentare*, 15. — Anexa VI.

Intr'o circulară din 28 Oct. 1857 Ali Pașa a declarat că nicăeri nu se găsiu originalele capitulațiilor. In ședința dela 10 August 1858 a conferinței dela Paris, plenipotențiarul turcesc a declarat că textul art. 2 nu implică recunoașterea de către Turcia a autenticității textelor citate de divanurile ad-hoc. (*Droits de la Roumanie basés sur la traités*, pag. XIII).

(4) *Archives diplomatiques*, 1862, II, 276, 301.

(5) Neumann și Plason, IV, 598.

negociă. La 1867, guvernul austriac cel dintâiu se arată dispus a discuta cu noi încheierea unei convenții consulare (1).

La 17 Martie 1868, consulul general rus din București, Offenberg, adresă ministrului de externe Șt. Golescu o notă în care zicea: Guvernul imperial rus, recunoscând inconvenientele pe cari jurisdicția consulară, așa cum este înțeleasă în capitulații și în tratatele cu Poarta, le întâmpină la aplicare în România, a fost cel dintâiu să admită oarecari schimbări potrivite cu starea socială și cu instituțiile speciale ale acestor țeri. Regulamentul Organic... a pus bazele unei nouă stări de lucruri și, de atunci, concursul guvernului imperial n'a lipsit niciodată Principatelor Unite de câte ori a fost vorba a tempera regimul capitulațiilor». De aceea, și purtând un deosebit interes progresului interior al României», guvernul rus consimte la negocierea unei convenții consulare. Un proiect elaborat de Ludovic Steege, consilier la curtea de casație, fu admis de consiliul de miniștri la 18 Iunie 1868, fără a fi avut din cauza opunerii Turciei altă urmare (2).

Erau însă și alte considerații cari pledau pentru neîncheierea convenției. Iată ce scria D. Sturdza din Terapia la 21 Sept. 1869:

«Trăim azi în nădejdea că convenția judiciară încheiată mai întâiu cu Rusia va sili pe celelalte Puteri să urmeze pilda acesteia... Dar care ar fi situația noastră dacă dimpotrivă Puterile occidentale, în urma acestui act, ar mănține mai tare ca oricând capitulațiile în România și ne-ar părăsi cu totul ca aliați ai unei politici care nu este a lor? Mă tem mult ca negociațiunile urmate unilateral cu Rusia să nu ne facă să pierdem un sprijin și o protecție pe care nimic nu le-ar înlocui....

«N'ar fi oare o greșeală a persista pe această cale, pe când dorința noastră nu poate deveni o realitate decât cu sprijinul tuturor Puterilor?... Toate Puterile sunt convinse de nevoia de a desființa în România regimul capitular: preocuparea Puterilor occidentale este totuș de a împacă această nevoie, secundară pentru ele, cu scopul principal din care s'a născut tratatul dela Paris. A sprijini Turcia, a da timp diferitelor popoare cari o compun de a se civiliza și de a deveni destul de tari pentru a-și trăi propria lor viață și a crea un *bulevard împotriva eventualelor cotropiri ale Rusiei*: iată baza politicii occidentale în Orient. Pentru Rusia, linia ei de purtare este tot atât de limpede trasă: a dărâma tratatul dela Paris, făcut

(1) *Staats-Archiv.*, vol. XIV (1868) No. 3241—2.

(2) Minist. de Externe, dosar 3 conv. R. 1.

împotriva ei. Cred că România trebuie să fie la acest tratat ca la palladiul existenței sale, și să caute să modifice părțile cari o stânjenesc, cu consimțământul *tuturor* Puterilor, și *mai ales al Franței și al Angliei*.

Domnitorul nu împărtășia acest punct de vedere. El scria din Paris la 10 Octomvrie 1869 ministrului afacerilor străine:

«Indată ce am recunoaște Porții dreptul de a se amestecă în asemenea aranjamente intervenite între noi și alte Puteri, de îndată ce mai ales am privi aceste aranjamente ca modificări făcute capitulațiilor, totul ar fi compromis: mai întâiu am recunoaște, măcar indirect, că zisele capitulații aveau putere de lege la noi—ceea ce totdeauna am contestat și nici nu există de fapt—; apoi,...Poarta ar cere pentru sine aceleași foloase ce ni s'ar acordă nouă, și știți că Puterile nu sunt dispuse la' aceasta. Trebuie dar să evităm de a da acestor convenții un caracter politic....; prin ele se regulează numai interesele supușilor străini în ce privește moștenirile, falimentele, negoțul, etc... Cum ar putea Turcia să se opuiască la încheiere? Sau cum ar invoca ea dreptul de aprobare posterioară? A invocat ea dreptul acesta când am încheiat convenții cu privire la dezertori, sau poștale și telegrafice...?» (1).

Nerecunoscând, pe de o parte, că se pot aplică la noi capitulațiile, iar de altă parte neavând încheiate convenții cu diferitele state, guvernul român recurgea, pentru rezolvirea practică a chestiunilor de drept internațional privat, la principiile generale. Iată cum le formulă ministrul justiției Vasile Boerescu într'o notă din 9 Ianuarie 1869 către ministerul afacerilor străine (2):

«Mai întâiu, în ceea ce privește statutul personal, este necontestat că toate contestațiile dintre supuși străini, legate cu acest statut, se judecă numai de autoritățile lor consulare. Așa sunt contestațiile dintre străini relative la bunurile mobile, creanțe, valori și alte asemenea titluri; la orice interese aflătoare afară din România.

«Apoi, în ce privește statutul real, se judecă numai de tribunalele țerii, oricare ar fi naționalitatea părților în litigiu, toate contestațiile relative la imobilele... situate în România.

«Sunt însă interese în cari se află atât bunuri mobile cât și imobile. Aceasta se întâmplă mai ales în succesiuni.... Asupra acestei chestiuni sunt oarecari controverse. Însă opinia cea mai acreditată... este că mobilele se vor regulă după statutul personal și imobilele după cel real.

(1) Negociațiunile au urmat și după 1869; *ibid.*

(2) Notă sub No. 283.—Minist. de Externe, dosar 102/92 general.

«Mai este apoi și un alt principiu general, că de câte ori va fi contestație civilă sau comercială între un supus străin și un Român, ea se va judeca totdeauna de către tribunalele române.

«In caz de faliment al unui comerciant străin, falimentul se declară numai de autoritățile locale, de către cari se și regulează, conform legilor țerii unde este deschis falimentul.

«Materia moștenirilor prezintă cel mai mare interes... Mai întâiu, oricând un supus străin moare, autoritatea care a aflat mai întâiu moartea, fie cea locală, fie cea consulară, cată îndată să anunțe pe cealaltă. Dacă mortul n'a lăsat moștenitori, sau dacă între moștenitorii săi legitimi sau testamentari se află un minor, un absent, sau un incapabil, atunci autoritatea consulară are dreptul să pună pecețile împreună cu autoritatea locală, și să formeze în prezența autorităților locale un inventar de toată starea. Asemenea succesiuni urmează, în principiu general, naționalitatea mortului, și autoritatea locală nu intervine în mod activ decât când un interes indigen va fi implicat... sau când ar fi vorba de o contestațiune asupra imobilelor...

«In ceea ce privește numirea de tutori și curatori asupra supușilor străini, este în general admis... că aceasta privește numai pe consulii respectivi...

Proiectul de convenție consulară parafat cu Rusia la 1869 eră conform acestor principii. Numai în materie de moștenire (art. 29) atribuțiile consulului erau mai largi. Supușii ruși nu erau scutiți decât de impozitul personal și de prestațiile în natură (art. 7) (1).

In acest spirit de emancipare înțelegeă guvernul român să încheie convențiile consulare, dar tocmai de aceea întâmpină greutăți în negociațiuni, pe lângă greutatea inițială a problemei de a ști dacă România poate încheia verice convenții fără autorizația prealabilă a Porții. Totuș în «Monitorul Oficial» cu No. 281 din 21 Dec. 1869 (2 Ian. 1870) apare următorul extract din «cartea galbenă» franceză pe anul 1869:

«Guvernul... (francez)... s'a adresat la Puteri pentru a obține ca dănsese să renunțe, în favoarea justiției teritoriale, la privilegiile de jurisdicție consulară. Spre acest sfârșit arată că populațiile României sunt creștine și că așa zisele capitulații nu-și au cuvântul lor decât în țerile musulmane. Adaogă că legislația Principatelor este dulce și luminată și că tribunalele române dau astăzi toate garanțiile ce poate cere securitatea străinilor... Puterile, admittând faptul incontestabil al introducerii regimului capitulațiilor în Princi-

(1) Textul în M. Mitilineu, *Colecție de tratatele și convențiile României*, Buc. 1874, pag. 240.

pate, au fost de opinie că ele trebuiesc a se aplica pe cât timp nu vor fi modificate prin nouă învoiri. Aci se prezentă dificultăți de formă, ținând la situația internațională a României. Guvernul împăratului (francez) a crezut cu cale, mai înainte de toate, a se înțelege în această privință cu celelalte cabinete. Până acum cabinetele din Londra și Viena s'au mărginit, ca și noi, a ascultă cu bunăvoință propunerile guvernului român, recunoscând că, în fond, nu au, în cât privește Principatele, aceleași obiecțiuni de a se lipsi de foloasele consacrate prin capitulațiuni ca în provinciile necreștine ale imperiului otoman».

Mesagiul domnesc din Noemvrie 1870 anunță că guvernul austro-ungar a vestit oficial că consimte la desființarea stărostiilor și că e gata a încheiă o convenție consulară. În Decemvrie acelaș an se și desemnează plenipotențiarii români pentru negocierea convenției, care nu izbuti din aceleași cauze pentru cari negocierile cu Rusia n'au dat nici un rezultat(1). Indemnată de Anglia, Turcia își afirmă drepturile printr'o circulară către Puteri din 24 Septemvrie 1873 (2), în care protestă contra unor convenții cu caracter administrativ pe cari România dejă le încheiase, precum acelea pentru juncțiunea căilor ferate Iași-Chișinău și Ițcani-Burdujeni. Pe aceste convenții, pe altele anterioare, precum participarea României la convenția internațională telegrafică dela 16 Iunie 1862, și în fine pe capitulațiile enumerate în art. 2 al convenției dela Paris, se întemeiă Vasile Boerescu, în răspunsul său din Octomvrie (3), pentru a afirmă dreptul României de a încheiă măcar convenții fără caracter politic. La 1874 Turcia se arată dispusă numai a concedă ca România să fixeze tarife speciale pentru relațiile ei comerciale cu diferitele state, dar aceste tarife să fie anexate la tratatele de comerț pe cari Turcia se gândia să le încheie ea cu acele state (4). La 25 Sept. acel an, Austria arată Porții dorința de a încheiă cu România o convenție de comerț. Guvernul otoman răspunse că un asemenea act trebuiă subordonat consimțământului său prealabil, pe care însă guvernul român, consecvent tezei sale, refuză să-l ceară. La 20 Octomvrie următor, ambasadorii celor trei împărați la Constantinopol prezentară Porții o notă identică, în care stăruiau asupra

(1) Minist. de Externe, Dosar 3 A, 1.

(2) *Archives diplomatiques*, 1875, III, 22.

(3) *Ibid.* 30. Pentru convențiile încheiate de guvernul român înainte de convenția de comerț cu Austro-Ungaria, v. Mitileneu, *Colecție de tratatele și convențiile României*, Buc. 1874.

(4) Minist. de Externe, Dosar 2 Conv. A, 1, partea I.

dreptului de a încheia direct cu România aranjamente lipsite de caracter politic și cari să nu fie semnate decât de ministerele și administrațiile competente, fără a fi învestite cu sancțiunea suverană. Poarta, printr'o circulară către Puteri dela 23 Oct., califică acest demers de «nouveau coup donné au traité de Paris». Anglia dădù ambadorului ei instrucții cum că erà «imposibil ca guvernul britanic să admită că Principatele ar aveà dreptul să încheie convenții de comerț separate». Soluția Angliei erà ca Poartă să dea Principatelor—erà vorba și de Sârbia—un firman, cum dăduse Egiptului, autorizându-le a încheia asemenea convenții. Trebuie adăogat că, fără a așteptà rezultatul negociațiunilor, guvernul român făcuse să se voteze o lege generală a vănilor (1874), semn de neatârnamare economică, de care toate cabinetele europene se arătară indispuse, și pe care Anglia îl califică de «défi outrecuidant jeté à l'Europe». Totuș propunerea Angliei, inacceptabilă pentru guvernul român, n'a fost sprijinită de celelalte Puteri (1). România este primită a semnà actul prin care se creează uniunea poștală universală (1874) (2). Negociațiunile cu Austria pentru încheierea unei convenții de comerț sunt îngreuiate, însă, mai ales prin opunerea Angliei (3). Numai Rusia împărtășia în totul vederile lui Andrassy, care se convinsese de dreptul României de a încheia tratate. Convenția *de comerț* încheiată cu Austria la 22 Iunie 1875 aveà dar o deosebită însemnătate *politică* pentru că însemnă, cum o priviau și Puterile, *emanciparea* României (4).

Doi ani mai târziu Romania se proclamă neatârnamată și încheia la 16 Aprilie 1877 o convenție politică cu Rusia, rupând ultimele legături cu Poarta, iar tratatul dela Berlin consfințe drepturile ce ne atribuisem, adăogând și pe cel de a ne bucurà de imunitățile capitulare în Turcia.

Rămâne să cercetăm: cum a privit Poarta noua stare de lucruri și întru cât s'au bucurat de fapt și Românii de aceste privilegii.

III.

Art. 49 al tratatului dela Berlin recunoște România independentă dreptul de a încheia convenții consulare cu diferite state, dar

(1) Minist. de Externe, Dosar citat.

(2) *Archives diplomatiques*, 1876-7, I. 369.

(3) Minist. de Externe, Dos. 2 Conv. A 1, partea a 2-a.

(4) *Ibid.*

măntineă totodată, până la încheierea unor asemenea convenții, regimul capitular în România: «Des conventions pourront être conclues par la Roumanie pour régler les privilèges et attributions des consuls en matière de protection dans la Principauté. Les droits acquis resteront en vigueur tant qu'ils n'auront pas été modifiés d'un commun accord entre la Principauté et les parties intéressées» (1). De fapt, România a și încheiat convenții consulare cu Elveția (²/₁₄ Februarie 1880), Italia (⁵/₁₇ August 1880), Belgia (31 Decembrie 1880) și Statele-Unite (⁵/₁₇ Iunie 1881) (2). Cu celelalte state chestia jurisdicției consulare se rezolvă prin acord tacit. La 14 Maiu 1887 abia, intervine între guvernul austro-ungar și cel român un aranjament prin care, dela 1 Ianuarie st. n. 1888, monarhia vecină încetează de a mai acorda protecție unor persoane cari nu s'ar bucura efectiv de naționalitatea austriacă sau ungu-rească. Exemplul Austriei este urmat îndată de Germania și de Franța (3), așa că dispăre din România categoria protejaților.

Art. 49 nu privă relațiile României cu Turcia; acestea au fost regulate de art. 50 al aceluiaș tratat,—asemănător art. 5 al. 2 al tratatului dela San-Stefano: «Jusqu'à la conclusion d'un traité réglant les privilèges et attributions des consuls entre la Turquie et la Roumanie, les sujets Roumains voyageant ou séjournant dans l'Empire ottoman, et les sujets ottomans voyageant ou séjournant en Roumanie, jouiront des droits garantis aux sujets des autres puissances européennes». Înțelesul acestui articol eră limpede. Românii aveau să se bucure în imperiul otoman de imunitățile capitulare. Protocolul No. 10 al ședinței dela 1 Iulie 1878 a congresului dela Berlin nu lasă nici o îndoială în această privință.

De fapt, România s'a și bucurat de privilegiile capitulare în Turcia. Încă dela 1879 avem consuli la Constantinopol și Salonic, și beratele lor se referă la art. 50 al tratatului dela Berlin (4). Autoritățile otomane recunosc chiar că beneficiăm de imunitățile capitu-

(1) Despre acest articol, căruia Puterile îi dădeau un înțeles jienitor pentru noi, vezi *Curierul judiciar*, No. 55 din 2 Sept. 1901, pag. 444: Discursul procurorului general la Curtea de casație, G. E. Skina, despre jurisdicția consulară.

(2) Textele în T. G. Djuvara, *Tratate, convențiuni și învoiri internaționale ale României*, 1888.

(3) Martens, *Nouveau recueil général de traités*, 2-e Série, XVIII, 808. — Neuman et Plason, XX, 216.—*Archives diplomatiques*, 1887, II, 349.

(4) În lipsă de indicare de alte izvoare, informațiunile ce urmează sunt luate din dosarele Minist. de Externe privitoare la convențiile cu Turcia.

lare și în Bulgaria, pe baza art. 8 al aceluiaș tratat. Modul cum consuliile noastre aveau să-și exercite nouăle atribuțiuni s'a stabilit prin Regulamentul consular din 12 Iunie 1880; atribuțiile lor judecătorești erau definite în art. 89 și următoare.

Dela 1881 însă, Turcia începe să stăruiească pentru încheierea unei convenții consulare cu noi, și face din aceasta o condiție pentru acordarea exequaturului consulilor români. Tendința turcească de a desființa capitulațiile, cel puțin față de noi, se accentuează la 1884, când Poarta reclamă dela Români din Turcia taxa «esnafî» (patenta), sub cuvânt că art. 50 dela Berlin nu implică pentru noi tratamentul națiunii celei mai favorizate. Teza turcească, ce se tot desvoltă de atunci, e că acel articol se mărginește a recunoaște României «la jouissance de certains droits»; că «cette situation est provisoire», și că ceea ce reiese mai clar din zisul articol este «la nécessité d'un traité».

Chestia acordării reciproce a exequaturilor pentru consuli rămâne, din această pricină, în suspensie.

La 1886, legațiunea turcească din București arată pe ce baze s'ar putea încheia o convenție consulară cu România. Proiectul înfățișat eră aproape copiat de pe tratatele de asemenea natură ce se încheie de obicei între țeri cari nu sunt supuse regimului capitular. Se vorbiă de imunitățile consulilor, de atribuțiile lor în materie de notariat, de moșteniri, de tutele, etc. Pentru moștenirile mobiliare se recunoște competența tribunalelor țerii căreia aparțineă mortul. Un articol al proiectului desființă categoric dreptul capitular al consulilor români în Turcia. «En général, les fonctionnaires consulaires jouiront dans les deux pays de tous les privilèges, franchises et immunités qu'on y accorde aux consuls des autres nations, à l'exception, tant en Turquie qu'en Roumanie, de la juridiction et de l'assistance consulaires qu'exercent actuellement les consuls d'autres Etats sur le territoire ottoman. Mais les deux Parties contractantes garantissent à leurs sujets un libre accès auprès des tribunaux, qui appliqueront la loi nationale des parties dans les questions se rattachant au statut personnel».

La sfârșitul anului 1886 și începutul anului următor, cu prilejul negociațiunilor pentru o convenție de comerț, se elaborează de Guvernul român un contra-proiect de convenție consulară, pe baza clauzei națiunii celei mai favorizate. Un protocol anex rezervă consulatelor române cercetarea pricinilor civile și comerciale iscate între Români din Turcia. Pricinile comerciale în cari un Otoman

eră amestecat, aveau să fie cercetate de tribunalele mixte de apel. Incolo, Românii erau supuși legilor și tribunalelor otomane. Se prevedeau numai oarecari garanții (prealabilă înștiințare a consulatului) pentru perchizițiile domiciliare.

Tot la 1887 se dau ordine autorităților românești de a recunoaște *oficios* pe agenții consulari turcești, până la rezolvirea chestiunii exequaturului.

În urma acestor semne de bunăvoință date de Guvernul român, se încheie convenția *pur comercială* dintre România și Turcia la 10/22 Noemvrie 1887. Șicanele turcești însă față de consulii români au continuat, mai ales că Turcia încheiase la 4 Septemvrie 1886 un aranjament consular cu Serbia, după care «les consuls serbes dans l'Empire n'auront droit en aucune façon, tant en ce qui concerne leurs attributions que leurs personnes, aux privilèges et immunités extraordinaires concédés aux consuls des autres Etats en Turquie». Serbia renunțase astfel la privilegiile capitulare(1).

La 1888, Guvernul român elaborează un nou proiect de convenție consulară cu Turcia în 40 de articole. Acest proiect cuprinde toate dispozițiile ce se întâlnesc de obicei în asemenea convenții: Modul numirii consulilor; supușii uneia din părți nu pot fi numiți consuli ai celeilalte părți; cavașii și dragomanii vor putea însă fi Turci. Se precizează imunitățile, pe baza clauzei națiunii celei mai favorizate. Se asigură inviolabilitatea cancelariei și arhivelor consulatelor. Se îngăduie corespondența directă între oficiile consulare și autoritățile administrative și judecătorești. Se scutesc consulii de impozite, afară de cele impuse «à raison de la possession de biens immeubles» sau asupra negoțului pe care l-ar face. Se recunosc consulilor atribuții de notariat, de ofițeri ai stării civile. Se asigură supușilor respectivi dreptul de a se stabili, de a face negoț, de a dobândi, în condițiile prevăzute pentru străini de legile statelor contractante. Proiectul se mai ocupă de asistența judiciară, de comunicarea reciprocă a actelor de stare civilă, de regularea moștenirilor (după modelul convenției italo-române), de predarea actelor, de organizarea tutelelor și curatelelor. Contestațiile și moștenirile asupra imobilelor sunt lăsate în seama tribunalelor situației imobilelor. Competența respectivă a consulatelor și a instanțelor locale în Turcia este regulată ca în proiectul dela 1886—7. În materie de falimente,

(1) Gabriel effendi Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*. Paris, 1903. Vol. IV, 424.

competența este recunoscută instanțelor locului unde s'a deschis falimentul, conform legilor locului. Numai dacă intervin interese dotale, de minori sau de incapabili, «l'autorité consulaire roumaine aura le droit de discuter et de les représenter, par elle-même ou par un délégué». Perchizițiunile domiciliare sunt îngrădite ca în proiectul dela 1886—7. Crimele, delictele sau contravențiunile Românilor în Turcia erau lăsate în competența instanțelor locale, cari le vor judecă după legile locului. Numai în caz de pedeapsă capitală, Românul aveă să fie predat consulatului spre a fi trimis în România, unde i se va aplica pedeapsa echivalentă. Se hotără că expulzările nu se vor face decât după prealabilă înștiințare, arătându-se și motivele. Proiectul se mai ocupă de materia extradării și a raporturilor consulilor cu vasele țerii lor.

Aceste dispoziții erau împrumutate din convenția consulară italo-română, din *proiectul* de convenție consulară ruso-română dela 1869, din convenția austro-sârbă dela 1881.

Proiectul dela 1888 cuprindeă un articol 12, de o însemnătate deosebită, care sună astfel :

«Sa Majesté le Roi de Roumanie déclare renoncer aux droits garantis aux sujets roumains dans l'Empire ottoman, dont il est question à l'art. 50 du traité de Berlin...

«Il est cependant expressément stipulé que ces droits resteront en vigueur pour toutes les affaires judiciaires qui touchent aux rapports entre les sujets roumains et ceux des Puissances qui n'auraient pas renoncé aux privilèges et immunités qui leur sont reconnus par la Sublime Porte, sauf le cas où les affaires judiciaires concerneraient des biens immeubles situés en Turquie».

Dar și această rezervă s'a părut Turciei inadmisibilă, așa că nu s'a putut ajunge la un rezultat.

La 28 Iunie/10 Iulie 1891 a expirat convenția comercială cu Turcia. De atunci până la 1897 tarifele generale ale amânduror țerilor au servit de normă pentru comerțul lor. Deoarece Turcii subordonau încheierea unei nouă convențiuni comerciale tratativelor privitoare la o convenție consulară, aceste tratative s'au reluat, la 1894, pe baza proiectului dela 1888. Poarta se arată cu atât mai intransigentă, cu cât la 26 Fevruarie/9 Martie 1896 încheiă (1) o convenție consulară, desvoltătoare aranjamentului anterior cu

(1) Noradounghian, *Recueil*, IV, 523.

Serbia, prin care aceasta renunță din nou (art 7) la privilegiile capitulare. Convenția cuprindea, în genere, dispozițiile obișnuite în asemenea acte și acordă reciproc supușilor fiecărui Stat dreptul de a dobândi și stăpâni în celălalt «toute espèce de propriété mobilière ou immobilière sans distinction aucune».

La 6/18 Aprilie 1897 se semnează totuș a doua convenție pur comercială între România și Turcia, fixându-se data expirării la 15/28 Fevruarie 1900. După expirarea acestei convenții, urmează un scurt războiu vamal, în timpul căruia Guvernul român declară ministrului Turciei la București că este dispus a renunța de a se referi la art. 50 din tratatul dela Berlin în discuțiile privitoare la o convenție consulară. Proiectul român pentru o asemenea convenție, elaborat atunci, eră identic cu cel dela 1888. La 10/23 August 1900 s'au semnat trei protocoale, urmate, ia 15/28 August acelaș an, de un schimb de note, după care cele două guverne se îndatorau:

1. a negocia imediat o convenție comercială definitivă ;
2. a începe imediat negociațiuni pentru încheierea unei convenții consulare, și a termina lucrările în doi ani, adică până la 10/23 August 1902 ;
3. a acordă imediat consulilor Turciei în România tratamentul consulilor națiunilor celor mai favorizate ;
4. a studia în cel mai scurt timp situația foștilor locuitori otomani emigrați din Dobrogea și drepturile ce supușii otomani ar putea avea asupra unor proprietăți din Dobrogea.

După mari greutăți, nu s'a putut ajunge decât la încheierea, la 30 Iulie (12 August) 1901, a unei a treia convenții de comerț, ratificată la 1/14 Iulie 1902, și cu termenul expirării la 1/14 Iulie 1907. S'au preschimbat tot odată note confirmând protocoalele și notele dela 1900. Negociațiile relative la convenția consulară și la proprietățile din Dobrogea urmau să înceapă la 15/28 Ianuarie 1902 și să se mântue la 14/27 August acelaș an.

Trebue menționat aci că nu numai România întâmpină greutăți din partea Porții doritoare de a înlătură regimul capitular. Chiar marile puteri intrau adeseori în discuție cu Poarta în materie de aplicare a capitulațiilor, cari prezentau multe puncte litigioase (1). O încercare, neizbutită, de lămurire s'a făcut cu prilejul neînțele-

(1) André Mandelstam, *La Justice ottomane dans ses rapports avec les puissances étrangères*, Paris, 2-e édition, Pedone, 1911.

gerilor ivite între Turcia și Grecia. Turcia contestă Greciei dreptul de a se bucura de privilegiile capitulare în virtutea protocolului dela Londra care asigurase neatârnrarea Statului elin. În ochii Porții, oarecari drepturi capitulare fuseseră concesate Greciei numai prin convenția de comerț ce încheiase cu Turcia la 27 Maiu 1855. Preliminările de pace semnate la 6/18 Septemvrie 1897 între cele 2 State (tratatul definitiv e dela 22 Nov./4 Dec. acelaș an), după ce asigurau «principiile» imunităților de cari Grecii se bucurau de mai nainte «sur le même pied que les nationaux des autres états», prevedeau încheierea unei convenții consulare. În negociațiunile pentru încheierea acestei convenții se iviră însă greutăți, pentru înlăturarea cărora Turcia și Grecia făcură apel la arbitragiul ambasadorilor marilor puteri la Constantinopol, a căror sentință arbitrală poartă data de 20 Martie/2 Aprilie 1901. Și această sentință lasă în suspensie multe chestiuni cari azi nu sunt rezolvate între Poartă și puteri, precum este chestia impozitelor la cari pot fi supuși străinii în Turcia.

Sentința arbitrală (1) lămurește, între altele, următoarele puncte litigioase :

Agenții consulari greci nu sunt scutiți de impozitele pe *imobilele* ce ar posedă în Turcia ;

Moștenirile *imobiliare* se regulează de tribunalele și legile *rei sitae*, iar cele *mobiliare* de tribunalul și legile țerii căreia aparțineă mortul.

Se recunoaște Grecilor dreptul de a dobândi și posedă imobile în Turcia, conform legii otomane dela anul Hegirei 1284 și protocolului semnat de puteri la 1868, la care Grecia aderase la 1873 și de cari vom mai vorbi.

În materie de falimente, Turcii ar fi vrut ca tribunalele otomane să fie totdeauna competente, *ratione materiae*. Sentința recunoaște competența tribunalelor consulare, cu adăogirea că interesele creditorilor otomani sau străini în falimentele grecești vor fi reprezentate de sindici numiți de consulul grecesc după propunerea creditorilor.

Turcia ar fi vrut ca executarea hotărîrilor date de tribunalele otomane față de un supus grec să se facă de către autoritățile otomane. Sentința lasă această sarcină asupra consulilor.

(1) G. Streit, *Lx sentence arbitrale sur la question consulaire entre la Grèce et la Turquie*, (Extras din Revue de droit international et de législation comparée, 2-e Série, tome IV, 1902).

Cât privește jurisdicția consulară, sentința se referă la actele anterioare. Turcii ar fi vrut ca crimele și delictele supușilor greci *între ei* ca și față de alt străin să fie de competența tribunalelor otomane.

Sentința se mai rostește și asupra altor chestiuni de cari mă mărginesc a spune că soluția dată atunci a fost adoptată și în proiectul de convenție consulară româno-turcă, discutată la Constantinopol la 1907 și 1908 și de care urmează se ne ocupăm.

Pentru a nu periclita convenția comercială, Guvernul român a elaborat, la 1907, un nou proiect de convenție consulară (1), care s'a discutat îndelung la Constantinopol de o comisie mixtă.

Ceeace a caracterizat pe Turci în aceste discuții, este încercarea constantă de a evita să ne acorde clauza națiunii celei mai favorizate, pentrucă o asemenea clauză însemnă recunoașterea și în favoarea noastră a privilegiilor capitulare de cari se bucurau celelalte puteri.

Proiectul român cuprindeă dispozițiile obișnuite în convențiile consulare.

Pentru dragomani și cavași, cari se pot recruta dintre supuși otomani, noi ceream tratamentul favorizat. Turcii ne oferiau, pentru motivul arătat, regulile în vigoare stabilite de acord cu puterile.

Ceream pentru consuli tratamentul favorizat. Turcii ne oferiau «regulele generale ale dreptului ginților».

Articolul 23 al proiectului român rezervă întreg dreptul capitular:

«Pour toutes les questions relatives aux droits et avantages, charges et obligations des ressortissants de chacun des Etats contractants sur le territoire de l'autre, ainsi que pour toute question non comprise dans les articles précédents et nommément pour tout ce qui regarde les attributions judiciaires et administratives des consuls ainsi que l'assistance consulaire, l'exécution des sentences et la faillite, il sera procédé d'après les règles en vigueur pour la nation la plus favorisée».

Acest articol n'a fost primit de Turci, și a dat naștere la lungi discuții. El a fost înlocuit de către comisia mixtă din Constantinopol:

a. Prin câteva articole nouă înscrise în convenție;

b. Prin un protocol anex în care s'au înscris toate obligațiile unilaterale pe cari Turcia le luă în materie de jurisdicție.

(1) Minist. de Externe, Dosar No. 2, Litera T. No. 7. Vol. I—V.

a. *Articole nouă introduse în convenție.*

1. Articol relativ la dreptul de stabilire și negoț (art. 20).

«...Ils pourront faire le commerce en gros et en détail, exercer toute profession, métier ou industrie, louer ou occuper des maisons ou magasins... pourvu qu'ils se soumettent en toutes ces matières aux lois de police, de sûreté et d'ordre public y relatives, et qu'ils acquittent les impôts et taxes afférentes»...

În urma cererii delegației române, s'a adăugat aliniatul:

«Il est bien entendu que les sujets des deux H. P. C. profiteront des dispositions légales qui pourraient être établies à l'avenir dans les Pays respectifs en ce qui concerne le payement des taxes et impôts précités par les nationaux des autres Puissances».

Turcii făcuseră, din adoptarea acestui articol privitor la impozite, o condiție *sine qua non* a încheierii convenției, și au refuzat clauza favorizată care ne-ar fi permis, ca și celorlalte puteri, a discuta temeiul impunerii.

2. Atribuțiile consulilor în materie de moșteniri sunt fixate pe baza clauzei favorizate (art. 23). Se precizează că moștenirile mobiliare se vor regula după statutul personal al mortului, iar cele imobiliare de tribunalele locului situației bunurilor.

Turcii ar fi vrut ca moștenirile, considerate ca o *universitas bonorum*, să fie regulate totdeauna, fără deosebire de mobilele și imobilele ce o compun, după statutul personal al mortului, ceea ce era contrar regimului în vigoare în România, consacrat și prin convenția noastră consulară cu Italia.

3.—Societăților comerciale și industriale li se aplică, reciproc, tratamentul favorizat.

4.—Expulzările din teritoriul uneia din părți a supușilor celeilalte urmau să fie aduse prealabil la cunoștința legațiilor respective. Turcii ar fi vrut să introducă și obligația de a se arăta cauzele expulzării.

b. *Dispozițiile protocolului anex.*

Protocolul eră precedat de un «préambule» pentru care delegații turci propuseră redacția următoare :

«Le Gouvernement Royal de Roumanie déclarant renoncer au bénéfice du régime provisoire établi par l'art. 50 du traité de Berlin, il a été con-

venu d'appliquer, dans les affaires judiciaires concernant les sujets roumains établis dans l'Empire, les dispositions suivantes, qui formeront partie intégrante de la convention....»

Textul, admis de acord cu delegația română, a fost însă următorul:

«Les H. P. C. ayant conclu à la date de ce jour la convention consulaire prévue par l'art. 50 du Traité de Berlin, il a été convenu d'appliquer....»

Conform protocolului :

1. — Procesele civile și comerciale între supușii români sau între supuși români și terții aparținând unei puteri «à l'égard de laquelle la Sublime Porte a reconnu des privilèges spéciaux en ces matières», se vor judeca conform tratamentului favorizat, adică de tribunalele consulare.

2. — Procesele civile și comerciale între Români și Otomani se vor judeca de tribunalele otomane, invitându-se însă de 2 ori consulul român să trimită un delegat.

3. — Crimele, delictele și contravențiile unui supus român contra Statului sau unui supus otoman pe teritoriul turcesc erau de competența jurisdicției locale, cu facultate pentru consulul român de a trimite în instanță un delegat.

Crimele, delictele și contravențiile unui supus român față de altul, sau față de supuși străini «en faveur desquels la Sublime Porte a reconnu des privilèges spéciaux en cette matière», erau cercetate conform tratamentului favorizat, adică de instanțele consulare.

4. — Falimentele supușilor români erau recunoscute de competența consulilor, cu obligația însă de a numi doi sindici, desemnați de creditorii otomani sau străini, cari să reprezente interesele acestora.

Neînțelegerile dintre creditorii otomani și masa falimentului erau de resortul tribunalelor otomane.

5. — Vizitele și perchizițiile la domiciliul supușilor români precum și pe vasele românești staționate în apele turcești erau încunjugate de garanții.

6. — Predarea actelor judiciare și extrajudiciare către supuși români în Turcia urmă să se facă prin mijlocirea consulatelor noastre.

7. — Consulatele române erau obligate să execute sentințele date, conform dispozițiilor protocolului, împotriva supușilor români.

Acest text, elaborat și parafat ad-referendum de comisia mixtă la Constantinopol, a suferit la București mici modificări din cari principalele au fost: suprimarea articolului relativ la societățile de comerț și industriale, suprimarea articolului relativ la expulsări și în-

lăturarea aliniatelor privitoare la modul deosebit cum se vor regula moștenirile mobiliare și cele imobiliare, pentru a ne rezervă în această materie tratamentul favorizat. În protocol se schimbă redacția preambulului astfel: «Les H. P. C. ayant conclu à la date de ce jour une convention consulaire, il a été convenu, etc.» Nu se mai amintă adică de loc de art. 50 al Tratatului de Berlin.

Negociațiunile reluate la Constantinopol în primăvara anului 1908 au fost conduse din partea României, de astă dată, de singur ministrul nostru la Țarigrad. În Iunie acordul eră stabilit asupra unui text care nu diferă în esență de cel stabilit în ultimul loc la București, decât prin aceea că se reintroduceă aliniatul privitor la moștenirile imobiliare. Parafarea avu loc la 26 Iunie/2 Iulie 1908. Ni se acordau, cu toate menajamentele de termeni și de formă dorite de Turcia, aceleași drepturi de cari, în mod necontestat, se bucurau și ceilalți străini în Turcia, drepturi izvorând din actele unilaterale sau bilaterale ale Porții menționate mai nainte.

Totul părea sfârșit și se solicitaseră dejă dela Maiestatea Sa Regele depline puteri de a semnă pentru ministrul nostru la Constantinopol, când greutăți nouă se iviră. În privința proprietăților din Dobrogea, Guvernul român oferise în ultimul loc, pentru a închide definitiv această veche chestie, suma de 1.750.000 lei, pe care Guvernul otoman o acceptase. Neînțelegeri s'au ivit însă în redactarea actului de lichidare. În Octomvrie 1908 ministrul țerii la Constantinopol este autorizat deci să semneze numai convenția de comerț, lăsând în suspensie convenția consulară și actul, pe care Turcii îl legau de această convenție, relativ la proprietățile dobrogene. Dar atunci noul regim instalat în Turcia începe să facă greutăți și în privința tarifului anexat la convenția de comerț, așa că nici aceasta nu se semnează.

În primăvara anului 1910 se reieă examinarea proiectului de convenție comercială; pentru proprietățile dobrogene, Turcii cer acum 3 milioane; în privința convenției consulare, România cere ca supușii ei să se bucure în Turcia, pentru dobândirea de imobile *urbane*, de clauza favorizată, pe care Poarta nu mai vrea să ne-o acorde. Tot odată se negociază obținerea exequaturului pentru consulul general al nostru în Egipt.

În Ianuarie 1912 se mai studiază la minister propunerile nouă turcești relative la convenția de comerț.

În acelaș an, Guvernul otoman acordă consulilor români, în materie de vamă, situația consulilor grecești.

De atunci, din cauza evenimentelor, orice negociațiuni s'au întrerupt.

IV.

De fapt, dela 1879 ne-am bucurat de aproape toate imunitățile de cari se bucurau și ceilalți supuși străini în Turcia, fără contestație din partea Porții(1).

1. — Dela 1879, dela beratul consulului Lenș, Poarta n'a mai liberat nici un berat pentru vreun consul român. Invers, România n'a acordat și nu acordă exequatur consulilor turcești.

Când Turcia numește, prin firman, un consul în România, această numire este adusă de legăția otomană din București la cunoștința Guvernului român, rugându-l să intervie ca titularul să-și poată exercita funcțiunile. Guvernul român, la rândul-i, intervine la Interne și la Justiție pentru ca autoritățile administrative și judecătorești să se pună în raport cu noul titular.

Invers, patenta unui consul român nou numit în Turcia este trimisă legățiunii noastre la Constantinopol spre a obține *scrisorile viziriale*, — nu beratul — necesare recunoașterii consulului.

Consulatul general al României în Egipt a fost înființat prin iradea a Sultanului dela 17/30 Aprilie 1906. Pentru titularul acelui oficiu, Poarta n'a dat însă decât scrisori viziriale. Liberarea beratului o subordonă încheierii convenției consulare. Tocmai la 22 Octomvrie/4 Noemvrie 1912 s'a obținut beratul pentru al doilea titular al consulatului general român din Egipt. «Nous avons délivré.... le présent bérat impérial, et avons ordonné que la personne susnommée.... soit reconnue comme consul général au Caire, conformément aux usages et aux traités....».

2. — În privința succesiunilor, noi am aplicat în genere Turciei convenția noastră consulară cu Italia, deși, propriu vorbind, pentru motivele arătate mai sus, nici nu există consuli turcești în România. Ce este mai mult, este că Turcia chiar ne-a cerut s'o lăsăm să beneficieze de acea convenție a noastră cu Italia, invocând fără temei în acest scop, art. 49 al Tratatului de Berlin.

Succesiunile mobiliare și imobiliare testamentare ale Românilor în Turcia s'au regulat de fapt de consuli români, deși aceștia nu sunt oficial recunoscuți de Poartă, și după legea română. Numai

(1) Mandelstam, 257 sq.

sucesiunile imobiliare *ab intestat* sunt de competența tribunalelor și legii otomane, rolul consulatului reducându-se la a desemna pe moștenitori. De asemenea succesiuni nu poate fi de altfel vorba decât dacă un Român moștenește imobile dela alt străin, căci Românii, vom vedea, n'au dreptul de a stăpâni imobile în Turcia, și în acest caz trebuie să le vândă.

3. Printr'un schimb de note din 21 Maiu/3 Iunie 1914 s'a convenit că acte judiciare și extrajudiciare, ca și comisiuni rogatorii românești, vor putea fi predate sau executate în Turcia și invers, cu condiție să fie însoțite de traduceri sau rezumate în limba franceză sau în limba locului (turcă sau română) unde urmează să se facă predarea sau executarea.

4. O lege otomană din 7 Sefer 1284 (16 Iunie 1867) acordă străinilor dreptul de a dobândi imobile urbane și rurale în Turcia, în schimbul unor restricții, în ceea ce privește stăpânirea acestor imobile, la privilegiile capitulare. Înțelegerea cu diferitele state din acest punct de vedere s'a făcut prin protocolul semnat la 9 Iunie 1868, completativ al regimului capitular. În tot ce privește *imobilele*, străinii urmau să plătească dările aferente, să se supuie legilor otomane și jurisdicției tribunalelor otomane. Eră inadmisibil, într'adevăr «de placher... la propriété immobilière sous le régime exceptionnel dont jouissent la personne et les biens meubles des étrangers dans l'Empire» (1). Încă dela 1879 România a cerut, în baza art. 50 dela Berlin, ca și supușii ei să beneficieze în Turcia de acelaș drept. Poarta însă, care cu greu ne toleră chiar privilegiile capitulare obișnuite, n'a consimțit de loc să ne recunoască și un drept care, zicea ea, decurgea din acordul dela 1868 și eră independent de capitulații.

În convenția consulară parafată la Constantinopol la 1908 am putut obține (art. 21) că «supușii fiecărei părți vor avea, în teritoriul celeilalte, dreptul de a dobândi și de a posedă bunuri mobile sau imobile, *cu excepția imobilelor rurale*» și mai departe că vor putea dispune de acele bunuri «dans les conditions établies par la législation locale». Dar noul regim turc, punând din nou în discuție toate chestiile rezolvite până atunci, a continuat a contesta supușilor români și dreptul de a dobândi imobile urbane.

5. Atribuții judecătorești ale consulilor:

a) Competență exclusivă în diferendele civile și comerciale dintre

(1) Pélassié du Rausas, I, 448, 463.

conaționalii lor și dintre aceștia și alți străini, când Românul este defendor.

b) Procesele civile și comerciale dintre Români și Otomani sunt de competența tribunalelor otomane(1) cu asistența dragomanului(2) și cu excepțiile relative la moșteniri și la falimente. De moșteniri am vorbit. Falimentele Românilor sunt totdeauna de competența consulilor. Numai *executarea* sentințelor consulare, întru cât ar privi imobile, aparține autorităților otomane.

c) Afacerile penale dintre Români sunt de competența consulului. Este discuție asupra forului competent în afacerile penale dintre străini de naționalități deosebite. Afacerile penale dintre Români și Otomani sunt de competența tribunalelor otomane, cu asistența dragomanului, conform codului penal otoman.

Pentru *executarea* sentințelor trib. otomane date în vreunul din cazurile de mai sus, consulatele noastre, ca și cele germane și italiene, se conformă legilor turcești. De asemenea admitem, ca și Anglia, Italia și Grecia, încarcerarea provizorie a supușilor noștri în temnițele turcești.

6. Impozitele supușilor români așezați în Turcia:

Printr'o interpretare abuzivă a capitulațiilor, supușii străini sunt scutiți de orice impozit. Poarta a încercat să-i supună la patentă, (taxa *temetî* sau *esnafie*, adică taxa esnafurilor, corporațiilor) prin legea din 18 Iunie 1867, dar misiunile n'au lipsit de a protesta.

De fapt numai supușii câtorvâ state mici și supușii români plătesc toate impozitele, afară de cel personal. În convenția noastră consulară parafată la 1908 se află și un articol special în acest sens.

În rezumat, privilegiile capitulare erau de trei feluri: judiciare, administrative și fiscale. În starea actuală a Turciei sunt poate încă inconveniente serioase cari împiedică aderarea Puterilor la desființarea desăvârșită a privilegiilor judiciare și administrative, nu însă și a celor fiscale-vamale.

M'am mărginit a reaminti elementele problemei a căreia soluție a fost amânată de evenimentele europene.

(1) Tribunalul civil otoman, fără asesori străini, dacă afacerea nu trece de 1.000 piaștri; tribunalul mixt de comerț (vezi Pélissié du Rausas, I, 432-4) din Stambul, compus din trei Turci și 2 asesori străini, dacă afacerea trece de 1.000 de piaștri.

(2) Care iscălește *cararurile* (procesele-verbale) și sentințele.

ANEXA I.

Consulul austriac din Iași Wallenburg către postelnicia Moldovei

(Minist. de Externe, Dosar 11/41—22/52, 62).

Iassy, ce 26 janvier 1841.

En conformité d'un rescrit de la haute chancellerie intime de Cour et d'Etat du 21 décembre dernier sous le No. 7598, l'Agence I-le et R-le en Moldavie a l'honneur de porter à la connaissance de l'honorable Secrétariat d'Etat de cette Principauté, que le gouv-t I-l d'Autriche *s'étant entendu où de droit* relativement à l'extradition mutuelle des individus sujets autrichiens ou sujets de la Porte ottomane qui auraient commis quelque délit dans une partie quelconque des Empires respectifs, et *ce principe trouvant par conséquent aussi son application dans les deux Principautés* de Moldavie et de Valachie, le soussigné se trouve chargé par le susdit rescrit de requérir de la part du gouv-t de la Moldavie qu'il veuille bien, à la suite de la présente communication, transmettre les ordres nécessaires à toutes les autorités compétentes de cette Principauté afin que tous les individus sujets qui auraient commis quelque délit dans cette Principauté soient régulièrement et scrupuleusement remis à l'Agence I-le et R-le, *avec la sentence* ainsi que toutes les pièces relatives à leurs méfaits, sans qu'il soit permis aux autorités locales de leur infliger la moindre punition quelconque, *afin que cette sentence puisse obtenir son exécution de la part des tribunaux compétens en Autriche*. En même temps, le gouv-t I-l et R-l s'engage à faire remettre aux autorités de cette Principauté tous les indigènes moldaves qui auraient commis quelque délit dans ses états, avec la sentence y relative, et qui sera de son côté exécutoire dans cette Principauté.....

ANEXA II.

Postelnicia Moldovei către consulatul austriac din Iași.

(Minist. de Externe, Dosar 1/30—7/36, 61).

Iassy, 5/17 août 1836.

Le soussigné ayant mis sous les yeux du conseil administratif la note que l'Agence I-le et R-le Apostolique lui a fait l'honneur de lui adresser en date

du 9 du courant, en a reçu mission de saisir cette occasion pour s'entendre avec l'Agence I-le sur les principes qui servent à tracer en général la ligne de conduite du gouv-t vis-à-vis des agences des puissances étrangères et dont il ne saurait se départir sans contrevenir aux traités et sans manquer à ses devoirs.

Convaincu que plus ces principes sont clairs et précis moins les nombreuses conséquences qui en découlent seront de nature à porter atteinte à la bonne harmonie, il ne doute nullement qu'il n'entre dans les intentions de l'Agence I-le de préciser et de simplifier autant que possible les questions qui se reproduisent souvent, en remontant à leurs principes invariables.

L'insistance de l'Agence I-le à ce que les individus portés sur la liste supplémentaire communiquée au soussigné soient reconnus par le gouv-t comme sujets impériaux *sans aucun examen préalable*, donne lieu aux considérations suivantes :

La faculté de reconnaître en telle ou telle qualité, présuppose la conviction, et celle-ci ne saurait exister sans un examen préalable ; hors de ces conditions la faculté de reconnaître serait un non-sens, elle se transformerait en obligation de reconnaître ce qui n'est pas et n'a jamais existé ; cette conséquence est tellement appropriée à l'esprit des stipulations existantes que toutes les agences trouvent dans son observation le gage de la bonne harmonie, car, ou elles fondent la nationalité de leurs sujets sur les titres originaux dont ils sont porteurs, ou elles délivrent des patentes et dans ce dernier cas elle ne refusent pas la preuve qui consiste dans la production des titres originaux, toutes les fois qu'elles en sont requises : ce sont là les deux pivots de la régularisation de cet objet, hors desquels il ne peut y avoir que conflit et confusion.

Ainsi, le consulat I-l de Russie qui ne délivre pas de patentes à ses sujets, a déclaré formellement que tout individu qui ne produirait pas un passeport valable de l'autorité russe n'a pas droit à sa protection. Les agences qui délivrent des patentes ont pour règle d'éclaircir au besoin le gouv-t par la communication des titres.

Le soussigné convient avec plaisir que l'agence I-le elle-même s'est constamment empressée de se conformer à ce principe imprescriptible et que la bonne intelligence n'a fait que gagner par son application ; il se trouve en conséquence fondé à espérer qu'elle voudra à l'avenir suivre la même ligne qui a servi à établir si heureusement un parfait accord avec le gouv-t de ce pays.....

ANEXA III.

1. Evreii din Iași către consulatul francez.

(Ministerul de Externe, Dosar 1/30-7/36, (61).

Iassy, le 7/19 Mars, 1833.

La commune hébraëe de cette capitale, *tant rayas* que sujets étrangers, en vertu du chrisow du dernier hospodar de Moldavie Jean Stourdza, n'a à payer annuellement à la vestiarie que la somme de piastres 24.000, pour le paiement de laquelle elle leva elle-même de ses membres une taxe sur la viande. Maintenant la vestiarie, à la place du montant dit plus haut, en réclame celui de piastres 147.000 et prétend de son autorité vendre à l'enchère la taxe sur la viande. La cause en est qu'en vertu du nouveau règlement chacun devait prendre une patente et qu'en y comprenant leur montant la taxe a été augmentée autant.

Mais nous entendions encore l'été dernier qu'il y avait l'ordre de S. M. le roi des Français *qu'aucun des sujets français ne devait prendre une telle patente* et en payer, et que tout devait rester et resterait sur le même pied comme il avait été autrefois, ce que aussi Mr. l'agent d'Autriche, tout de suite après son arrivée, déclara aux sujets de S. M. autrichienne I-le R-le Apostolique.

Il y a quelques sujets français qui, pour leur intérêt, d'accord avec Mrs. les boyards et la vestiarie, veulent acheter à l'enchère ladite taxe sur la viande. C'est pour cela que nous supplions très humblement le très honorable consulat royal de France de vouloir bien aux dits sujets donner l'ordre le plus sévère afin qu'aucun n'ose point à la vestiarie acheter la dite taxe sur la viande. Nous supplions de plus de vouloir bien incessamment et à l'endroit compétent faire les démarches nécessaires pour *nous délivrer de cet impôt illégitime et injuste.*

(Urmează semnături cu caractere ebraice).

Asupra acestui act s'a pus următoarea apostilă :

Monsieur le secrétaire d'état est prié de répondre au consulat de France que les impositions cotées par la commission, approuvées par le conseil et confirmées par S. E. le général président, ont été assises sur la *communauté des juifs rayas sur lesquels le gouv-t ne peut reconnaître la juridiction d'un consul étranger*; que, quant aux juifs étrangers, la commission peut prouver leur consentement par les actes que leurs députés ont signés; que, d'ailleurs, s'ils ne veulent pas prendre part à la taxe, ils n'ont qu'à se fournir de viande comme ils le pourraient, personne ne les obligeant à payer le droit de patente comme ils semblent l'induire.

2. Postelnicia Moldovei către consulatul rusesc.

(Ibid.)

Iassy, 1 Mai 1839.

Le soussigné, en réponse à la note du consulat I-I de Russie en date du 28 Avril sous No. 1457 a l'honneur de lui transmettre un exposé fidèle de la marche qu'a suivie l'affaire qui en fait le sujet.

Par suite du nouveau recensement, les propositions de la taxe imposée par le règlement sur la nation juive ayant dû être modifiées, et les juifs habitans Iassy ayant eux-mêmes sollicité la substitution de cette taxe par l'ancienne forme de contribution, [le gouv-t] tout en se réservant de s'entendre avec les consulats sur cette modification, a dû se faire autoriser, moyennant une proposition à l'assemblée générale, à suivre des deux systèmes de perception savoir : de la taxe sur la viande ou de la contribution directe, celui qui réunirait le plus d'avantages réciproques. Tel a été le sens et l'esprit des communications que la Postelnitzie a eu l'honneur d'adresser jusqu'au 4 Mars au consulat impérial relativement à cet objet.

Plus tard, l'assemblée générale invitée à statuer sur cette proposition, a cru devoir confier au conseil administratif l'adoption d'un système de perception qui réunirait le plus d'avantages et offrirait le plus de garanties à l'Etat. Cette résolution de l'assemblée, portée par elle à la connaissance du prince régnant par un rapport en date du 11 Mars sous No. 88, reçut la sanction de Son Altesse par un message de Son Eminence le métropolitain sous No. 90. Ce n'est qu'à la suite de ces formalités que le gouv-t, au su des notables représentants de la nation juive, ayant cru devoir adopter une mesure qui à la facilité de la perception réunissait l'avantage de satisfaire aux exigences du moment, a arrêté que *chaque individu exerçant un métier serait taxé d'une contribution* de 60 piastres à Iassy, minimum d'imposition des commerçants patentés, et de 45 piastres dans celles des villes des districts dont le commerce était moins étendu.

Le soussigné, se faisant un devoir de porter à la connaissance du consulat I-I de Russie les faits ci-dessus, en lui donnant en même tems l'assurance qu'il a fait les démarches nécessaires afin que tout acte de sévérité à cette occasion contre les juifs sujets russes soit suspendu, est fondé à croire que le consulat I-I appréciant la valeur des motifs préexposés et des antécédants qui ont amené ce résultat, voudra bien adhérer à une mesure généralement appliquée et qui n'a eu [en vue] que la régularisation définitive d'une partie importante des revenus publics au moindre préjudice de cette classe d'habitants.

3. Consulul francez din Iași, Huber, către postelnicia Moldovei.

Iassy, 24 Juillet 1839.

Le consul de France soussigné a déjà eu l'honneur d'informer la postelnitzi de l'objet de *l'impôt dont la vestiarie rend tributaires les israélites* de toutes les catégories. Ceux qui se trouvent sous la protection de la France se sont itérativement adressés au consulat pour connaître le mode de l'impôt que le gouv-t moldave se propose d'adopter en créant soit l'impôt de 60 piastres par individu mâle comme il en était convenu dans l'origine, soit en établissant une taxe sur les viandes dont ils s'approvisionnent spécialement, taxe qui antérieurement était de 13 paras et qu'on semble vouloir élever aujourd'hui à 42, lesquels formeraient, en y ajoutant l'impôt des villes de 30 paras, *le droit exhorbitant de 72 paras que les protégés israélites n'envisagent pas comme devant être légal.*

C'est de ce mode d'impôt que le soussigné prie M. le prince Georges Soutzo de vouloir bien lui indiquer comme définitivement adopté par la vestiarie, pour le mettre à même d'en informer les protégés israélites qui se plaignent de ce que, provisoirement, on prélève les taxes d'une manière arbitraire et sans règle. Monsieur le postelnic est prié de vouloir bien faire cesser cet arbitraire jusqu'à ce que l'on ait fait connaître les dispositions qui auront été prises à cet égard.

ANEXA IV.

1. Înștiințare tipărită semnată de «directorul cancelariei» agenției române dela Constantinopol, M(iltiade) Aristarchi.

(Minist. de Externe, Dosar 86—176/32, 322).

Constantinople, 18/30 Novembre 1843.

Que par faveur spéciale de Sa Hautesse, notre Auguste Souverain, les privilèges que la S. Porte avait accordé précédemment au commerce de la principauté de Valachie viennent d'être renouvelés en vertu d'un firman Impérial rendu à la fin du mois de Ramazan (Octobre), dont la teneur suit:

1. Tous les articles et produits de la Valachie, y compris les céréales, transportés par voie de terre ou par voie de mer, paieront à l'avenir dans l'Empire ottoman 5% pour tout droit de douane, outre le droit d'ancrage (de 60 paras) qui continuera, comme par le passé, à être payé séparément dans le port de Constantinople,

2. Le sel provenant de cette principauté reste exempt de tout droit de douane, tant à l'égard du vendeur qu'à l'égard de l'acheteur.

3. Les commerçants valaques jouiront du droit de transit pour toutes les marchandises qu'ils expédieront à l'étranger par les états de la S. Porte. Ce droit s'étend aussi aux marchandises qui seraient chargées transit à bord des bâtiments sous pavillon national.

4. Les commerçants valaques paieront à l'égal des autres négociants privilégiés bératlis, sujets de la S. Porte, pour les produits de l'empire qu'ils exporteraient à l'étranger et vice versa; dans ce dernier cas ils paieront d'après le tarif de l'état d'où ces marchandises proviennent.

5. Pour tous les produits de la Turquie que les susdits négociants destineraient à la consommation intérieure, ils paieront également selon les dispositions du tarif particulier aux négociants bératlis.

6. Toutes marchandises étrangères importées en Valachie seront soumises au droit de 5% perçu également dans toutes les autres douanes de l'empire, en vertu des derniers traités de commerce en vigueur.

En publiant sommairement les principales dispositions du firman impérial susmentionné, cette chancellerie s'empresse de porter à la connaissance de qui il appartiendra, que le gouvernement local, afin de prévenir tout abus possible, tient à ce que les provenances de Valachie soient constatées par les certificats en usage. Dans ce but une demande formelle a été adressée à l'agence princière de la part de S. E. le directeur en chef des douanes, d'après laquelle tout négociant qui aurait à introduire dans les ports et les autres places de l'empire des produits du sol valaque doit être muni du certificat teskéré de la douane compétente de la Principauté, sur lequel, visé préalablement par cette chancellerie, ces marchandises seront délivrées.

En conséquence, nous invitons tous les intéressés à se conformer exactement à cette mesure s'ils ne veulent pas éprouver des difficultés et des retards de la part des autorités compétentes.

2. Postelnicia Țerii-Românești către Agenția austriacă.

(Minist. de Externe, Dosar 86-176/32, 322).

Bucarest, 28 Juin 1850.

J'ai l'honneur de vous faire part que la S. Porte, prenant en considérations que les dispositions des derniers traités de commerce conclus en 1838 et années subséquentes avec la plupart des puissances étrangères n'ont pu jusqu'à présent être exactement appliquées et suivies en Valachie, et que cet état de choses porte préjudice aux rentes douanières du gouvernement de la Principauté, vient d'émettre un firman pour établir que dorénavant *il sera perçu en Valachie de tous les négociants des puissances comprises dans les dits traités 5% de droit de douane sur tous les articles importés et destinés à*

être vendus en Valachie et 12¹/₀ sur tous les produits à leur exportation. Quant à ceux qui s'occupent du commerce intérieur, c'est-à-dire les négociants étrangers qui achètent dans le pays les produits industriels et agricoles pour les revendre dans le pays même, ils paieront à l'achat et à la vente les mêmes droits qui sont perçus des négociants indigènes, conformément aux clauses des dits traités.

Les dispositions sus énoncées doivent être appliquées immédiatement pour ce qui concerne l'élévation du droit d'importation à 5⁰/₀. Quant au droit d'exportation, le gouvernement valaque n'y apportera pour le moment aucun changement, se réservant de faire usage de cette faculté suivant les circonstances et les besoins du pays, et dans ce cas le commerce en sera prévenu au moyen des publications usitées.

En ce qui concerne les négociants autrichiens, le firman s'exprime dans les termes suivants : «Lorsque naguère la Cour d'Autriche a accepté provisoirement les dits traités de commerce, elle en a excepté certaines parties des provinces de mon Empire, et les deux principautés ont été comprises aussi dans ce cercle exceptionnel. De sorte que mon gouvernement a le droit d'agir dans ces principautés à l'égard de l'Autriche comme il en agissait à l'égard du commerce étranger avant la conclusion des nouveaux traités. Ainsi donc, jusqu'à ce que avec l'aide de Dieu un traité de commerce soit aussi définitivement conclu avec la cour susmentionnée, il y sera perçu des négociants autrichiens le 3⁰/₀ de douane pour les marchandises qu'ils importent en Valachie et le 2⁰/₀ de l'acheteur quel qu'il soit. Il sera de même prélevé sur les produits intérieurs qu'ils exportent 3⁰/₀ des négociants autrichiens et 9⁰/₀ du vendeur».

Je suis chargé par S. A. S. le Prince régnant de vous exprimer son ferme espoir, à la suite des communications verbales qui vous ont été faites à ce sujet, que la Cour d'Autriche qui a donné au gouvernement valaque des preuves d'intérêt et de bon vouloir et annoncé son vif désir de resserrer les liens de commerce et de bon voisinage qui ont toujours été heureusement entretenus à l'avantage commun des deux pays, se prêtera volontiers à une entente à l'amiable pour éviter un état de choses exceptionnel, qui ne tendrait qu'à faire surgir des complications sans produire le moindre profit pour le commerce autrichien.

ANEXA V.

1. Notice concernant le revenu sur le tabac. 1836.

(Minist. de Externe, Dosar 1/30—7/36, (61).

Au commencement de l'année 1834, le conseil avait rédigé un projet dans le but d'augmenter le revenu de l'Éphorie d'Iassy. Dans ce projet, cal-

qué sur une notice concernant des revenus en vigueur en Valachie, figurait entr'autres le revenu de 2 piastres par ocque de tabac à fumer. Le contenu du susdit projet a été approuvé par l'office de M. le Président plénipotentiaire en date du 22 février 1834 sous No. 240, adopté par l'assemblée générale en date du 21 Mars 1834, et confirmé par l'assemblée générale en date du 18 juillet de la même année sous No. 3. Sur le consentement de M. Minciaky, les dispositions de cette nouvelle loi ont fait partie de la nouvelle rédaction du règlement organique. Vers la fin de l'année 1834, le nouveau revenu sur le tabac a été affermé et des notes adressées aux consulats respectifs ont porté à leur connaissance les dispositions de la loi. Le principe même de la taxation du tabac n'a été contesté par aucun consulat. L'agence d'Autriche y a explicitement donné son adhésion par sa note du 28 mars 1835 sous No. 1256, d'après l'autorisation expresse qu'elle a reçue sur ce sujet du ministère. Cependant, comme ce revenu était perçu à Galatz, les commerçants pour éviter l'application de la loi débitaient le tabac sur l'échelle de cette ville qui est franche de tout droit et trouvaient par là facilement le moyen de l'introduire frauduleusement sans payer l'octroi. Le fermier qui de cette manière ne retirait rien de ce revenu, s'est plaint en dommage au gouvernement, en insistant pour la résiliation du contrat; le conseil prévoyant que la continuation de cet état de choses produirait dans les revenus de l'Éphorie un déficit considérable qui finirait par paralyser cette institution, a dû adopter des mesures propres à assurer la perception du droit sur le tabac. Ces mesures consistaient à faire sceller par le fermier les paquets de tabac déposés à l'échelle, tout en laissant à la disposition des commerçans une quantité convenable pour le débit qui pourrait avoir lieu sur l'échelle même. D'après cette disposition soit que le tabac dut être introduit pour la consommation intérieure et par conséquent soumis à l'octroi, soit qu'il dut passer comme transit ou rembarqué pour être transporté ailleurs, dans les deux cas le fermier aurait été appelé pour lever les scellés et aurait trouvé dans cette disposition une garantie suffisante contre la contrebande. Cependant, les commerçants qui n'y trouvaient pas leur intérêt se sont opposés à l'application de cette mesure et les vice-consuls de Galatz ne cessent de déclarer qu'ils n'avaient aucune instruction sur ce sujet de leurs chefs.

Le conseil a de nouveau réclamé l'assistance des agences étrangères. L'agence d'Autriche et celle de Prusse ont seules répondu aux représentations réitérées du gouv-t à cet égard, en déclarant qu'elles ont fait parvenir aux vice consulats de Galatz les ordres convenables. Finalement, pour éviter les complications qui ne cessaient de survenir, le conseil avait donné ordre de faire prélever dans la quarantaine même, le droit sur les paquets de tabac, à mesure qu'ils y sont déposés pour être purifiés.

En résumé, le droit sur le tabac, faisant partie de l'octroi de municipalité, n'a été contesté par aucun consulat. Le mode de perception employé, a rencontré de l'opposition parmi les commerçans et les vice-consulats de Galatz. La question consiste donc à assurer le prélèvement d'un droit reconnu en principe. Dès que le consulat I-I de Russie aura donné des ordres conformes à ce qui vient d'être exposé, le gouv-t d'après l'entente qu'il a eu sur ce sujet avec les autres agents, ne rencontrera plus aucun obstacle dans la perception régulière de ce revenu.

2. Postelnicia Moldovei către consulatul francez din Iași. 1836.

(Ibid.)

Le soussigné secrétaire d'Etat de la principauté de Moldavie, ayant reçu la note que le consulat royal de France lui a fait l'honneur de lui adresser en date du 10 du courant sous No. 154, s'empresse de lui transmettre ci-joint copie de la loi en vertu de laquelle le gouv-t a ordonné il y a deux ans la perception d'un droit de 2 piastres par oka de tabac. En même temps *pour mettre le consulat royal à même de se convaincre que ce droit ne porte aucune atteinte aux immunités dont les sujets français jouissent en vertu des traités*, il se fait un devoir d'ajouter à ce qui précède les considérations suivantes.

Le principe sur lequel est fondé l'établissement des revenus municipaux paraît aussi évident que la nécessité de l'institution même pour toute administration organisée ; ces revenus étant employés pour le bien être des habitants des villes, c'était à eux à en supporter les frais, aussi les droits municipaux ont ils été assis sur les objets offerts à leur consommation. *Si le commerce extérieur n'est assujéti par les stipulations existantes qu'au droit de 3% c'est que, d'un côté, ces mêmes stipulations n'admettent que le commerce en gros. et que, de l'autre, ce principe n'est applicable qu'aux marchandises étrangères, étant expressément limité par cette restriction que „quand un sujet étranger achète des objets de commerce dans l'intérieur de l'empire turc pour les revendre dans les états ottomans, il doit être soumis aux mêmes redevances que les nationaux“.* Or, les objets importés à leur entrée dans la ville ne sont que des produits indigènes ou provenant du sol de l'empire ottoman ; si l'on peut citer quelque exception à cette règle, elle n'est obligatoire, d'après la teneur même de la loi, que pour le commerce de détail. D'ailleurs le soussigné s'en réfère à la loyauté du consulat royal sur la question de savoir si les sujets étrangers n'étant point inquiétés dans leur commerce de détail, habitant les villes et de fait jouissant pleinement des effets du bon ordre et de la sureté, à l'instar des indigènes, ne doivent

point concourir avec eux à maintenir une institution qui leur garantit de si précieux avantages. Le soussigné, sans prétendre faire valoir auprès du consulat royal l'autorité des exemples qu'il pourrait citer à l'appui des considérations précitées, ne croit pas cependant superflu d'indiquer que *le droit sur le tabac est depuis longtemps établi en Valachie.... sans objections ni opposition quelconque*; que l'agence d'Autriche y a accédé d'après une autorisation formelle de sa cour; qu'enfin le principe même de ce droit n'a rencontré aucune opposition de la part des autres consulats résidants à Iassy.

En conséquence, le soussigné est fondé à espérer que *le consulat royal de France voudra bien insister à maintenir l'inviolabilité des droits municipaux....*; il le prie de donner des ordres positifs tendant à *engager les sujets français de ne point s'opposer aux dispositions prises par le gouvernement pour assurer le prélèvement du droit sur le tabac.*

ANEXA VI.

Extras din firmanul trimis Domnului Țerii-Românești în luna lui Muharem 1250.

(Anexă la raportul consulului general englez la București E. L. Blutte, 26 Septembrie 1834, în *Correspondence respecting the organization of the Danubian Principalities, 1828—1836. Printed for the use of the Foreign Office, July 1878. Confidential (3666). Pag. 159.*)

(Traducție). Les consuls et gérants consulaires *qui doivent toujours être de la nation qu'ils représentent* et qui sont envoyés par les cours alliées, munis de glorieux bérats et de sublimes ordres pour résider à Bucarest, ma ville impériale héréditaire, n'y sont placés que pour surveiller et pour traiter les intérêts de leurs nationaux, marchands ou autres. *Ils n'ont nullement à s'ingérer dans les affaires étrangères à cet objet, ni à protéger ou défendre les rayas de ma Porte en leur accordant des patentes* ou des passeports, ce qui serait violer les coutumes et les convenances existant entre les souverains, et il a été écrit dans les traités conclus entre ma majesté et les cours alliées que les procédés sus-indiqués doivent être empêchés.

Mais ma puissante hauteesse a appris que les consuls et gérants consulaires appelés à résider à Bucarest envoient dans les bourgs de la Valachie, en violation des traités et des institutions du pays, ... des agents d'affaires sous le nom de *starostes*, lesquels accordent à des rayas des patentes et des passeports afin de pouvoir les protéger, d'où il suit qu'en prenant aussi part aux affaires intérieures de la province ils causent des différends et des

querelles à la police locale ; ayant appris en outre que *quelques sujets étrangers sont devenus propriétaires de terres situées en Valachie* et font commerce de tout, même des plus minces productions de cette province, commerce réservé aux indigènes et qui fournit à leur subsistance, et que tout en tirant de ce négoce un grand bénéfice *ces étrangers refusent de payer les contributions exigées par le lois* du commerce et les ordonnances du pays ; tous ces procédés étant contraires aux lois et règlements d'un gouv-t bien organisé, j'ai trouvé bon, pour réformer ces abus, de décider que les ordonnances du pays soient désormais observées inaltérablement.

Par conséquent toi, prince de la Valachie, tu communiqueras amicalement aux consuls des cours étrangères, comme cela est ton devoir et selon ta sagesse et ta fidélité à mes volontés, le contenu de mon présent ordre, et tu veilleras à ce que désormais les délégués envoyés par les consuls sous le nom de *starostes* dans les bourgs de la Valachie, *soient supprimés*, et que seulement les consuls accrédités dans la ville de Bucarest, le siège de la principauté, par de glorieux bérats et de sublimes ordres soient traités avec égard et honorés.

Le Gouv-t du pays ne doit reconnaître comme sujets étrangers et les laisser jouir de la protection usitée, *que ceux qui sont munis de passeports en règle* et délivrés directement par leur gouv-t, et non pas ceux munis d'autres documents ou de passeports de consuls inventés par eux pour faire participer ces individus à la protection accordée aux étrangers. Ces documents ne seront pas acceptés.

Les étrangers qui, contre les traités, ont acquis des biens immeubles en Valachie, comme des maisons, vignes et autres terres, *seront forcés, s'ils ne veulent pas se soumettre comme les indigènes à toutes les lois du pays à vendre leurs biens* dans un court délai.

Conformément au privilège ancien accordé à la Valachie de se régir d'après ses propres lois et de jouir d'une administration intérieure indépendante, *les procès survenus entre les indigènes et les sujets étrangers, une fois jugés par les tribunaux valaques, ne pourront plus être portés à aucun tribunal étranger*, et les décisions émanées d'après les lois du pays seront exécutoires tant pour le défendeur que pour le demandeur, sans que nul ne puisse l'empêcher sous quelque prétexte que ce soit, ou différer l'exécution de ces décisions.

D'après les traités existants entre ma majesté et les souverains alliés, les étrangers peuvent exercer le commerce en grand dans toute l'étendue de mon empire ; *si pourtant ils veulent faire le commerce en détail qui est réservé aux indigènes* et qui les fait vivre, *s'ils doivent entrer dans quelque*

corporation ou affermer des terres, alors ils doivent se soumettre à toutes les conditions et prescriptions contenues dans le Règlement [organique].

Tous les marchands et voyageurs sans distinction se trouvant en Valachie doivent être soumis à la police du pays et aux lois et ordonnances nécessaires au maintien de la tranquillité.

ANEXA VII.

1.--Agentul austriac din Iași Eisenbach către Postelnicia Moldovei.

(Minist. de Externe, Dosar 11/41—22/52, 62)

Iassy, le 16 mars 1842.

Le soussigné, agent de S. M. I-le R-le Apostolique pour la principauté de Moldavie, vient de recevoir la note que l'honorable secrétariat d'état lui a adressé le 21 février de l'année courante sous le No. 240 pour lui faire part que la réclamation du sujet autrichien Jean Bora élevée à la charge de la maison Gadella est renvoyée, en vertu d'un office, à la révision du Divan princier.

A la suite de cette communication officielle le soussigné, après avoir pris connaissance du contenu de l'office en question, dont copie lui a été communiquée par la susdite note se voit obligé d'entrer dans quelques développements qui lui semblent nécessaires pour constater que cette affaire ayant été une fois examinée et décidée par le Divan princier dont la sentence fut confirmée par chrysobulle, cette même affaire, en vertu des lois en vigueur, ne saurait plus être soumise à une nouvelle enquête dudit divan, comme aussi ce même divan, après avoir reçu l'apostille de S. A le prince régnant sous le No. 1556 faite à la marge de la pétition présentée par les soeurs Gadella contre la conclusion du divan d'appel concernant l'exécution de la dite sentence par son rapport soumis à S. A. le 28 Octobre de l'année 1839 sous No. 4389, se déclare tout à fait incompétent de rentrer dans les enquêtes qui lui furent enjoint à cet égard, et comme S. A. le Prince régnant avait lui même adhéré à cette déclaration tout renvoi quelconque de cette affaire ne saurait plus d'après les lois établies être admissible.

La logothétie de la justice en s'écartant du contenu de l'apostille de S. A. par laquelle il lui fut enjoint d'examiner si les formes requises ont été observées par le divan d'appel dans sa conclusion portée dans cette affaire, et en s'éloignant des attributions que lui impose l'article 378, a su éluder la dite loi, ce qui a motivé les notes protestatives adressées par l'agence I-le et R-le le 17 mars de l'année 1840 sous le No. 1311 et le 19 février de

l'année passée 1841 sous No. 559, et ce qui a forcé aussi le sujet autrichien Bora de porter des plaintes à la haute cour I-le R-le d'Autriche.

Il est de toute évidence que la logothétie de la justice après avoir soumis à S. A. le rapport du divan princier ci-dessus mentionné, et après avoir communiqué audit divan, par son adresse en date du 30 novembre de l'année 1839 sous No. 7508 l'adhésion de S. A., ne devait nullement *faire surprendre une seconde fois la religion de S. A.* pour renvoyer derechef l'enquête de cette affaire à un divan qui, une fois pour toutes, se déclara incompetent. Par conséquent, la conclusion du divan d'appel portée dans cette affaire ayant été basée sur les opérations formelles de la seconde commission dont la nomination a été approuvée et ratifiée par S. A. elle-même, comme il apert de la note de la logothétie adressée à cet égard à l'agence le 2 décembre de l'année 1837 sous le No. 13718, et cette conclusion ayant été revêtue de toutes les formes requises par les lois, il ne reste au soussigné que de se référer entièrement aux notes protestatives de l'agence citées ci-dessus et de *solliciter qu'en vertu de la lettre vézirielle les ordres les plus précis soient donnés aux autorités administratives afin que la dite conclusion du divan d'appel en faveur du sujet autrichien Jean Bora soit sans plus de délai mise en pleine et parfaite exécution.*

2.— Postelnicia Moldovei către agenția austriacă din Iași.

(*Ibid.*)

19 mars 1842.

En réponse à la note adressée au secrétariat d'état par l'honorable agence I-le et R-le sous No. 1052, concernant le renvoi à la revision du divan princier de la réclamation du sujet autrichien Jean Bora à la charge de la maison Gadella, le soussigné, par ordre supérieur, doit communiquer à l'honorable agence quelques développemens nécessaires qui, en éclairant la marche suivie par cette affaire jusqu'ici, mettront à même M. l'agent de se convaincre que dans cette conjoncture l'exécution pleine et parfaite de la décision du divan d'appel, ainsi que la note le demande, serait une contradiction aux formes de procédure et aux lois existantes dans le pays et par conséquent une mesure à laquelle S. A. se trouve dans l'impossibilité d'adhérer.

En effet, le divan d'appel étant saisi de la mise à exécution de l'arrêt rendu en dernier ressort, au lieu de se conformer comme il est tenu de le faire à la lettre de la décision du divan princier, s'en est écarté sur deux points essentiels, a interverti de cette manière l'ordre des choses en vigueur,

et a substitué sa propre décision à celle de l'instance supérieure. Ces deux points sont les suivants :

1. De deux commissions envoyées sur les lieux pour l'évaluation des produits en sequestre, l'une a opéré en présence des objets dont l'appréciation était requise, et l'autre plus d'une année après que les produits avaient été enlevés. Le divan d'appel a néanmoins consacré cette dernière évaluation qui d'après la nature même des choses ne pouvait être que la moins exacte.

2. Le même divan accorde des dommages-intérêts à la partie gagnante contrairement aux prescriptions du code civil moldave qui défend explicitement toute prétention semblable. C'est de la sorte que pour une terre [dont le] double fermage montait à 22.500 piastres, on a assigné à Bora la somme exorbitante de 187.088 piastres en contravention à la décision du divan princier qui a écarté péremptoirement toute prétention de cette nature.

C'est contre ces déviations du divan d'appel que les représentants des intérêts des mineurs menacés dans leur existence ont protesté avec toute apparence de justice. Leur réclamation ne pouvait être considérée comme non avenue ou inadmissible, car ce serait pervertir entièrement l'ordre de choses établi dans le pays en supposant que les arrêts de la seconde instance devraient être exempts de tout appel et de toute révision, d'autant plus que tout arrêt définitif et toute réclamation élevée contre les opérations des instances judiciaires reviennent de droit au chef du gou-t d'après les institutions en vigueur.

Aussi S. A. sur les insistances de l'agence I-le et par déférence pour son désir à ne pas résoudre cette affaire d'après sa seule conviction personnelle, a-t-elle cru agir dans un esprit de conciliation et de légalité en renvoyant à la révision du divan princier non point le fond du procès qui était la chose jugée, mais bien la mise à exécution de l'arrêt de l'instance suprême méconnu et dénaturé par une instance inférieure.

Tel étant le véritable état de la question, l'agence I-le conclura aisément dans sa sagesse qu'il devient impossible à S. A. d'obtempérer à la demande catégorique consignée dans la note sous No. 1.054 sans manquer à la conscience ainsi qu'à toutes les formes de la jurisprudence en vigueur dans la principauté. Quant à ce qui concerne les procédés du logothète de la justice dans cette affaire, il sera très facile à M. l'agent de s'assurer que le prince régnant connaît trop bien les hommes et les choses de son pays pour que l'on puisse surprendre sa religion *si toutefois il convenait d'attribuer par une pièce officielle des intentions repréhensibles à un haut fonctionnaire du gouvernement.*

3. — Agentul austriac din Iași, Eisenbach, către sfatul administrativ al Moldovei.

(Ibid.)

Iassy, 30 juin (12 juillet) 1842.

Le gouv-t I-l R-l d'Autriche dans sa sollicitude paternelle avait suivi avec une attention constante la marche de *la procédure qui fut observée dans la cause pendant entre les frères Buyukly, sujets de S. M. l'Empereur et Roi, et M. le vestiar Georges Ghika*. Cette procédure amena en résultat *la ruine complète des frères Buyukli malgré l'assistance vigilante de l'agence I-le et R-le* qui dans sa défense s'appuya sur l'évidence du bon droit de ses clients et sur les anciens traités dont l'application est essentiellement stationnaire à raison de l'immutabilité des principes sur lesquels elle repose.

Les trop justes plaintes des frères Buyukli, lésés dans un ensemble d'intérêts qu'ils devaient supposer placés sous la protection sacrée des traités, décidèrent S. E. Mr. l'Internonce, l'organe de la Cour I-le d'Autriche à Constantinople, à s'adresser à la S. Porte ottomane dans le but de faire examiner et redresser le plus promptement possible les torts commis à l'égard des frères Buyukli. A la suite de cette démarche, *la S. Porte ordonna à S. A. le Prince régnant, par une lettre grand-vézirienne* en date du 23 Gemasîl-evel 1257 (1/13 juillet 1841) *de réunir immédiatement un conseil* composé d'hommes impartiaux et n'ayant de liaison avec aucune des parties *et à traiter cette affaire sous Sa présidence, en présence de l'agent d'Autriche*, conformément aux lois et au bon droit sans prévention et faveur et de la terminer dans un mois d'ici. Dans cette même lettre il est dit en outre que si dans le terme de ce délai il ne sera pas rendu justice au susdit négociant, *Mr. l'Internonce insistera sur ce que l'affaire en question soit jugée à Constantinople* et qu'à cet effet ledit boyard ainsi que le négociant autrichien soient cités là, *d'après l'art. V du traité de commerce et de navigation conclu à Passarowitz* le 27 juillet 1718, par lequel il a été stipulé que s'il survenait quelque procès ou discussion contre des Consuls, vice-consuls, interprètes et négociants impériaux qui surpasse la somme de 3000 aspres, il ne pourra être décidé devant aucun tribunal de provinces, mais il devra être renvoyé au jugement de la S. Porte ottomane.

Il est de notoriété publique que rien de tout cela n'a été fait jusqu'au jour d'aujourd'hui.

La circulaire adressée aux consuls des puissances étrangères en date du 11 août 1834, *par laquelle le gouv-t moldave prend à tâche de contester aux sujets étrangers le droit d'affermir des terres*, lequel droit n'appartiendrait qu'aux seuls indigènes, *ne saurait être prise en considération* pour les

sujets autrichiens, ni annuler leurs anciens privilèges, parce qu'il manque à cette mesure de fraîche date la sanction préalable et essentielle d'une convention entre l'Autriche et la S. Porte ottomane. Par conséquent, le principe mis en avant dans la susdite circulaire, ainsi que l'application de ce même principe n'ont jamais pu être envisagés par l'Autriche autrement que comme une *grave et profonde atteinte portée à des traités séculaires*, prix de tant de sang versé à flots, et qui tous sont confirmés, intacts et inaltérables par le status quo strict antérieur à la guerre déclarée le 9 février 1788, formant la base du *traité de paix fait à Sistow le 4 août 1791*, car par ce même traité tous les seneds, fermans, actes et arrangements mutuellement reconnus et qui étaient en vigueur avant le 9 février 1788, pour l'avantage, la sureté et les intérêts des sujets autrichiens, sont et demeureront à perpétuité dans leur pleine et entière force et vigueur. Ce traité sert donc encore aujourd'hui de base à toutes les transactions entre les sujets autrichiens et ottomans et si, dans une époque récente, les formes administratives dans les deux principautés ottomanes ont subi quelques changements, ceux-ci ne sauraient se rapporter aux sujets de la Cour I-le d'Autriche restée complètement étrangère aux actes qui les ont provoqués.

Mais malgré cet état de choses et en dépit des nombreuses réclamations, il n'a pas encore été rendu justice aux susdits frères Buykli qui, à la suite d'une spoliation manifeste, continuent à languir avec leur nombreuse famille sous le poids d'une position qui est voisine de la misère. Or, le soussigné vient d'être chargé par ordre exprès de la Cour Impériale d'insister sur une réponse définitive et positive du gouvernement moldave, s'il a l'intention de persévérer dans la voie d'opposition hostile suivie depuis quelque temps dans l'affaire des fermiers autrichiens et nommément des frères Buykli, ou si au contraire il était disposé à observer les anciennes pratiques sanctionnées par les traités. Le soussigné, en renouvelant aux membres de l'honorable conseil administratif les assurances de sa considération très distinguée, les prie en même temps de bien vouloir l'honorer de la réponse requise dans le plus bref délai, pour pouvoir la soumettre à l'auguste Cour d'Autriche laquelle puisera dans sa sagesse et dans le sentiment de Sa dignité les mesures ultérieures à prendre afin de consolider, d'assurer et de préserver les droits, privilèges et le bien être de ses sujets dans cette principauté.

4. Răspunsul sfatului administrativ al Moldovei la nota precedentă.

(*Ibid.*)

Le conseil administratif répondant à la note que l'agence Impériale et Royale Apostolique lui a fait l'honneur de lui adresser il y a près de deux

semaines relativement à la réclamation des frères Buykli, a lieu d'espérer qu'elle n'attribuera le retard mis à cette réponse qu'aux circonstances extraordinaires qui, pendant ces jours derniers, l'ont distrait de ses occupations habituelles.

Le conseil a porté toute son attention sur le contenu de la note de l'agence Impériale et avant d'aborder le fond même de la demande qui en fait le sujet, il croit de son devoir de préciser certaines questions qui y sont posées incidemment. La circulaire, y est-il dit, adressée aux consuls des puissances étrangères en date du 11 août 1834, n'a pu être envisagée par l'Autriche que comme une grave et profonde atteinte portée à des traités séculaires ; que si dans une époque récente les formes administratives dans les deux principautés ottomanes ont subi quelques changements ceux-ci ne sauraient se rapporter aux sujets de la Cour Impériale d'Autriche restés complètement étrangers aux actes qui les ont provoqués.

Il n'est pas sans doute donné au conseil administratif d'examiner si les améliorations introduites dans le régime de l'administration intérieure de la principauté par suite de la sanction de la S. Porte, ne sont pas des garanties également profitables aux sujets étrangers qui résident dans cette principauté sous la protection de stipulations préexistantes entre les puissances de l'Europe et la S. Porte. Mais, en ce qui concerne spécialement la circulaire susmentionnée, il est essentiel de constater *qu'il n'est point à la connaissance du conseil que les traités entre la Cour Impériale et la puissance suzeraine permettent aux sujets impériaux d'affermir des villages dans le pays*. Les fermages des terres habitées conférant à leurs fermiers l'usage temporaire des droits de propriété, le gouvernement a cru agir dans l'intérêt même des fermiers étrangers en conciliant avec la teneur des stipulations existantes la conclusion des baux qu'ils passaient avec les propriétaires. Il a cru que le seul moyen pour parvenir à ce but et pour éviter les abus et les conflits qui en provenaient, était de considérer les fermiers étrangers comme soumis aux lois et réglemens de la principauté durant le bail et pour toutes les questions relatives à la jouissance des droits du propriétaire qui n'était point autorisée par les traités. Telle a été l'intention tutélaire qui a suggéré la circulaire de 1834.

L'agence Impériale pourra y puiser une preuve que dans les améliorations que le temps et les circonstances ont introduites dans l'administration de la principauté, le gouvernement n'a pas eu recours à la teneur d'anciens traités pour évincer les sujets étrangers de la part de jouissance qui leur était assurée par suite de ces améliorations.

Il en est de même d'une seconde citation contenue dans la note de l'agence Impériale. Il est en effet stipulé dans le traité de Passarowitz que les

procès qui surpasseraient la somme de 3.000 aspres ne pourront être décidés devant aucun tribunal de province, mais devront être renvoyés au jugement de la S. Porte, et le conseil ne saurait opposer à une stipulation existante autre chose si ce n'est le fait même. En effet, depuis que cette stipulation conclue dans des temps bien différents de l'époque actuelle existe, *des milliers de procès surpassant la valeur de 3.000 aspres ont été décidés par les tribunaux de cette province de l'empire ottoman*, ce qui semblerait en contradiction avec la lettre de l'article précité, si, par une sorte de convention tacite, il ne serait prouvé que la clause en question n'a presque jamais été mise en vigueur, n'ayant probablement rapport qu'aux *provinces de l'empire ottoman qui ne se trouvent pas, ainsi que la Moldavie, sous un régime exceptionnel et privilégié*, et aux exigences d'une époque qui n'existe plus et que les institutions aujourd'hui en vigueur ont définitivement reléguée dans le passé.

Le conseil a cru indispensable d'entrer dans ces développements sans rien préjuger et sans chercher à les appliquer sur le fond même de la demande de l'agence Impériale, attendu que pour ce qui concerne particulièrement cette demande, le conseil voit avec peine qu'il ne se trouve pas en mesure d'y répondre catégoriquement. Il est en effet à sa connaissance qu'une lettre vézirienne relative à l'affaire des frères Buyukli a été adressée au Prince régnant, que S. A. après avoir murement délibéré sur le cas qui se présentait, a soumis à la S. Porte les considérations qu'il puisa dans la teneur des traités et des institutions qui régissent la Moldavie, et que depuis lors la question n'a été renouvelée que par la communication à laquelle le conseil a l'honneur de répondre.

L'agence Impériale sera sans doute convaincue par ce qui précède que le conseil ne saurait donner une solution définitive à une question qui, ayant dépassé le cercle des attributions inhérentes à l'administration intérieure, est déjà devenue l'objet de relations d'un ordre supérieur entre la S. Porte et le Prince régnant, et prie l'honorable agence de vouloir bien ajourner la question jusqu'à la prochaine arrivée de S. A.

En tout cas, le conseil administratif ayant des preuves multiples de la sagesse de la Cour Impériale d'Autriche et de sa sollicitude pour tout ce qui a rapport aux intérêts généraux de cette principauté auxquels les sujets impériaux prennent une si large part, ose espérer que l'agence Impériale n'exigera rien qui soit de nature à porter atteinte aux garanties dont jouissent depuis un temps immémorial les habitants de cette principauté et que des progrès successifs semblent leur avoir assurées de plus en plus.

Patrahirul lui Alexandru cel Bun: Cel dintâiu chip de Domn român, de <i>N. Iorga</i>	-30
Ucraina moldovenească, de <i>N. Iorga</i>	-30
Monete inedite din orașele noastre pontice, de <i>M. C. Suleu</i>	-50
Condițiunile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV, de <i>N. Iorga</i>	-30
Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a Românilor, de <i>N. Iorga</i>	-20
Bătăliile dela Gwozdziec și Obertyn (1531), de <i>I. Ursu</i>	-50
Descoperiri nouă în Scythia minor, de <i>V. Pârvan</i>	2.—
Ideile de legi și de prevedere, de <i>A. D. Xenopol</i>	-20
Principele ardelean Acațiu Baresai și Mitropolitul Sava Brancovici, de <i>Dr. Ioan Lupas</i>	-30
Tom. XXXVI.—Desbaterile Academiei în 1913—1914	5.—
XXXVI.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	20.—
Armenii și Românii: O paralelă istorică, de <i>N. Iorga</i>	-40
Știri nouă din Dacia Malvensis, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Privilegiul lui Mohammed al II-lea pentru Pera (1-iu Iunie 1453), de <i>N. Iorga</i>	-50
Castrul dela Poiana și drumul roman prin Moldova de jos, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Ostași dela Prut cu un nou act dela Alexandru cel Bun.—Răzeși romașcani, de <i>N. Iorga</i>	-40
Ceva despre Episcopul maramurașan Iosif Stoica.—Câteva fragmente de vechi Cazanii românești, de <i>N. Iorga</i>	-50
Istoria Evreilor în țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	-40
Vasile Lupu ca următor al Impăraților de răsărit în tutelarea patriarhiei de Constantinopole și a Bisericii ortodoxe, de <i>N. Iorga</i>	-40
Clopotul dăruit de Caragheorghe, întemeietorul Serbiei, bisericii satului Topola (1811), de <i>N. Iorga</i>	-20
Cetatea Ulmetum, II 1. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de <i>Vasile Pârvan</i>	3.—
Cetatea Ulmetum, II 2. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de <i>Vasile Pârvan</i>	2.—
Dela Cetatea Tropaeum-Adamclisi: Basilica-cisternă. Studiu arheologic, de <i>G. Murnu</i>	1.—
Două inscripții nouă găsite la Mănăstirea Bistrița (Neamț), de <i>N. Iorga</i>	-20
Muntele Athos în legătură cu țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Din influențele politice europene asupra Istoriei noastre (Moise Vodă, 1529 Martie—1530 August), de <i>I. Ursu</i>	-20
Steagul lui Mihnea Vodă Radul în muzeul istoric din Belgrad, de <i>N. Iorga</i>	-50
Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII-lea, de <i>N. Docan</i>	2.—
Contribuții documentare la Istoria Olteniei în veacul al XIX-lea, de <i>N. Iorga</i>	-20
Nifon II, Patriarhul Constantinopolului, de <i>Diaconul Dr. Nic. M. Popescu</i>	-80
Renegați în trecutul țerilor noastre și al neamului românesc, de <i>N. Iorga</i>	-20
Sedința Academiei Române dela 1 Maiu 1914, de <i>D. A. Sturdza</i>	-60
Fundațiuni religioase ale Domnilor Români în Orient, de <i>N. Iorga</i>	-20
Fundațiunile Domnilor Români în Epir, de <i>N. Iorga</i>	-30
Un act românesc privitor la începătorul culturii bulgare Dr. Veron, de <i>N. Iorga</i>	-20
O hartă a Țerii-Românești din c. 1780 și un geograf dobrogean, de <i>N. Iorga</i>	-50
Nouă documente basarabene, de <i>N. Iorga</i>	-20
Situațiunea internațională a Principatului Țerii-Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), de <i>Ioan Radonić</i>	-30
Correspondența Domnilor și Boierilor români cu Metternich și cu Gentz între anii 1812—1828, de <i>Ioan C. Filitti</i>	-50
Stălpul lui Mihail Racoviță Vv, în Bucovina, de <i>Teodor V. Stefanelli</i>	-50
Veneția în Marea Neagră, I: Dobrotici, de <i>N. Iorga</i>	-40
Veneția în Marea Neagră, II: Legături cu Turcii și cu creștinii din Balcani dela lupta dela Cosovo până la cea dela Nicopole (1389—96), de <i>N. Iorga</i>	-50

Analele Academiei Române.

	L. B.
Tom. XXXVII. — Desbaterile Academiei în 1914—1915	5.—
XXXVII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i>	15.—
Veneția în Marea Neagră. III: Originea legăturilor cu Ștefan cel Mare și mediul politic al dezvoltării lor, de <i>N. Iorga</i>	—,80
Pilda bunilor Domni din trecut față de școala românească, de <i>N. Iorga</i>	1,50
Scrisori inedite ale lui Tudor Vladimirescu, de <i>N. Iorga</i>	1,50
Activitatea culturală a lui Constantin Vodă Brâncoveanu și scopurile Academiei Române, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Opera de istoric a Regelui Carol, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Neamul Agarici. — Razeși fălcieni și vaslueni, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Imperialismul austriac și cel rus în dezvoltare paralelă, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Din legăturile noastre cu Sârbii, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Privilegiile șangăilor dela Târgu-Ocna, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Cetatea Ulmetum. III. Descoperirile ultimei campanii de săpături din vara anului 1914, de <i>Vasile Pârvan</i>	2.—
Câteva știri despre comerțul nostru în veacurile al XVII-lea și XVIII-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Dreptul la viață al statelor mici, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Un dascăl uitat: Grigore Pleșoianu, de <i>N. Bănescu</i>	1.—
Dardanelele. (Amintiri istorice), de <i>N. Iorga</i>	—,30
Zidul cetății Tomi, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Câteva lămuriri nouă cu privire la istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i> . Vechimea rumâniei în Țara-Românească și legătura lui Mihai Viteazul, de <i>C. Giurescu</i>	—,70
Faze sufltești și cărți reprezentative la Români cu specială privire la legăturile «Alexandriei» cu Mihaiu Viteazul, de <i>N. Iorga</i> . Contribuțiuni la Istoria Românilor ardeleni, 1780—1792, cu 84 acte și documente inedite, culese din arhivele din Viena, Budapesta, Sibiiu și Brașov, de <i>Dr. Ioan Lupăș</i>	2.—
Emigrările de peste munți, de <i>I. Nistor</i>	—,50
Episcopul Vasile Moga și profesorul Ggheorghe Lazăr, de <i>Dr. Ioan Lupăș</i>	—,60
XXXVIII. — Desbaterile Academiei în 1915—1916 (Sub presă).	
XXXVIII. — <i>Memoriile Secțiunii Istorice.</i> (Sub presă).	
Câteva știri nouă relative la legăturile noastre cu biserica constantinopolitană în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Impozitele în funcțiune economică și politică socială, de <i>G. N. Leon</i> . In legătură cu Biblia dela 1688 și Biblia dela 1667 a lui Nicolae Milescu, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Monete vechi românești inedite sau puțin cunoscute, de <i>Const. Moisil</i>	—,50
Carpații în luptele dintre Români și Unguri, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Sârbi, Bulgari și Români în peninsula balcanică în evul mediu, de <i>N. Iorga</i>	—,30

Răscola Seimenilor în potruva lui Mateiu Basarab, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Cevă despre ocupațiunea austriacă în anii 1789—1791, de <i>N. Iorga</i> . Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de <i>D. A. Sturdza</i> :	1.—
— I. Tratatul de Paris din 30 Martie 1856	—,40
— II. Anul 1856	1,20
— III. Anul 1857	1,60
— IV. Lucrările Divanurilor ad-hoc din Iași și București. — V. Anul 1858. Căimăcămia din Moldova a domnilor Ște- fan Catargiu, Vasile Sturdza, Anastasie Panu	1.—
Partea Românilor din Ardeal și Ungaria în cultura românească (influențe și conflicte), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Munții Tâmaș și Tămășel, de <i>Ioan Pușcariu</i>	—,20
Dinastia lui Radu Negru Vodă în Ungro-Vlahia (Valahia Mare) și Dinastia Basarabilor în Oltenia (Valahia Mică) și în Valahia Mare, de <i>Dr. Atanasie M. Marienescu</i>	1.—
Tom. XXXIV.—Desbaterile Academiei în 1911—1912.	4.—
XXXIV.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	20.—
Breasla Blănarilor din Botoșani, Catastihul și actele ei, de <i>N. Iorga</i> . Pagini din istoria culturală: I. Privilegiul din 1815 al Târgului- Frumos. — II. Din vieța moșnenilor vieri ai ținutului Săcuie- nilor, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de <i>Dimitrie A. Sturdza</i> :	1.—
— VI. Anul 1858. Adunarea electivă din Iași	1.—
— VII. Anul 1858. Căimăcămia din Valahia a domnilor Emanoil Băleanu, Ioan Manu și Ioan A. Filipescu și influența precumpănitoare a Adunării Elective din Iași asupra Adună- rii Elective din București	1,60
Turburări revoluționare în Țara-Românească între anii 1840—1843, de <i>Ioan C. Filitti</i>	1.—
Contribuții la istoria bisericii noastre: I. Despre Mănăstirea Neamțului. — II. Bălinești, de <i>N. Iorga</i>	—,40
O scrisoare din 1679 a Mitropolitului Dosofteiu, de <i>I. Bogdan</i> . Cetatea Ulmetum. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911, de <i>Vasile Pârvan</i>	—,50
Insemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite de Divanurile ad-hoc în 7/19 și 9/21 Octomvrie 1857, de <i>Dimi- trie A. Sturdza</i> , I	5.—
— II.	—,40
— III.	—,80
Nicolae Kretzulescu, 1812—1900—1912, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,70
Gheorghe Asachi ca tipograf și editor — după Catalogul lui din 1847, — de <i>N. Iorga</i>	—,20
Politica Austriei față de Unire. — I. Înainte de Conferințele din Paris, de <i>N. Iorga</i>	—,60
Un ofițer român în oastea lui Carol al XII-lea. — Câteva note,— de <i>N. Iorga</i>	—,30
Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptățiți, de <i>D. A. Sturdza</i>	—,20
Notă despre un studiu al d-lui Millet, de <i>I. Kalinderu</i>	2.—
Insemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria Românilor și pentru folclorul românesc, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Norma ponderală dela Perinthus, de <i>M. C. Sutz</i>	—,20
Un manifest românesc tipărit cu litere latine al Impăratului Leopold I din anul 1701, de <i>I. Ursu</i>	—,30
Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în veacul XVII, de <i>Dr. Silviu Dragomir</i>	2.—
Memoriu despre documentele cartografice privitoare la războiul din 1787—1791, de <i>N. Docan</i>	1,20
XXXV.—Desbaterile Academiei în 1912—1913	5.—
XXXV.— <i>Memoriile Secțiunii Istorice</i>	8.—
Plângerea lui Ioan Sandu Sturza Vodă împotriva sudiților străini în Moldova, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Din ținuturile pierdute. Boieri și răzeși în Bucovina și Basa- rabia în cele dintâi decenii după anexare, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Câteva știri nouă privitoare la Istoria Românilor, de <i>N. Iorga</i> . Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, de <i>N. Iorga</i>	—,30
—	—,50
Doă plângeri ale episcopului de Râmnic Galaaction, de <i>N. Iorga</i> . Versuri nouă ale lui Ienăchiță Văcărescu, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Barbu Știrbei ca educator, de <i>N. Iorga</i>	—,20

Analele Academiei Române.

L. B.

Insemnătatea lucrărilor Comisiunii europene dela gurile Dunărei, 1856 la 1912, de <i>Dimitrie A. Sturdza</i> . I, 1856 la 1866	—,30
— — — II. 1866—1905	—,50
— — — III. 1894—1912	1.—
Patrahurul lui Alexandru cel Bun: Cel dintâiu chip de Domn român, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Ucraina moldovenească, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Monete inedite din orașele noastre pontice, de <i>M. C. Sutzu</i>	—,50
Condițiunile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV—XV, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Două tradiții istorice în Balcani: a Italiei și a Românilor, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Bătăliile dela Gwozdziec și Obertyn (1531), de <i>I. Ursu</i>	—,50
Descoperiri nouă în Scythia minor, de <i>V. Pârvan</i>	2.—
Ideile de legi și de prevedere, de <i>A. D. Xenopol</i>	—,20
Principele ardelean Acațiu Barcsai și Mitropolitul Sava Brancovici, de <i>Dr. Ioan Lupuș</i>	—,30
Tom. XXXVI.—Desbaterile Academiei în 1913—1914 (Sub presă).	
XXXVI.—Memoriile Secțiunii Istorice. (Sub presă).	
Armenii și Români: O paralelă istorică, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Știri nouă din Dacia Malvensis, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Privilegiul lui Mohammed al II-lea pentru Pera (1-iu Iunie 1453), de <i>N. Iorga</i>	—,50
Castrul dela Poiana și drumul roman prin Moldova de jos, de <i>Vasile Pârvan</i>	1.—
Ostași dela Prut cu un nou act dela Alexandru cel Bun.—Răzeși romașcani, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Ceva despre Episcopul maramurașan Iosif Stoica.—Câteva fragmente de vechi Cazanii românești, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Istoria Evreilor în țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Vasile Lupu ca următor al Impăraților de răsărit în tutelarea patriarhiei de Constantinopole și a Bisericii ortodoxe, de <i>N. Iorga</i>	—,40
Clopotul dăruit de Carageorghe, întemeietorul Serbiei, bisericii satului Topola (1811), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Cetatea Ulmetum, II 1. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, de <i>Vasile Pârvan</i>	3.—
Cetatea Ulmetum, II 2. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913 de <i>Vasile Pârvan</i>	2.—
Dela Cetatea Tropaeum-Adamclisi: Basilica-cisternă. Studiu arheologic, de <i>G. Murnu</i>	1.—
Două inscripții nouă găsite la Mănăstirea Bistrița (Neamț), de <i>N. Iorga</i>	—,20
Muntele Athos în legătură cu țerile noastre, de <i>N. Iorga</i>	1.—
Din influențele politice europene asupra Istoriei noastre, (Moise Vodă, 1529 Martie—1530 August), de <i>I. Ursu</i>	—,20
Steagul lui Mihnea Vodă Radul în muzeul istoric din Belgrad, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII-lea, de <i>N. Docan</i>	2.—
Contribuții documentare la Istoria Olteniei în veacul al XIX-lea, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Nifon II Patriarhul Constantinopolului, de <i>Diaconul Dr. Nic. M. Popescu</i>	—,80
Renegați în trecutul țerilor noastre și al neamului românesc, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Ședința Academiei Române dela 1 Maiu 1914, de <i>D. A. Sturdza</i>	—,60
Fundațiuni religioase ale Domnilor Români în Orient, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Fundațiunile Domnilor Români în Epir, de <i>N. Iorga</i>	—,30
Un act românesc privitor la începătorul culturii bulgare Dr. Veron, de <i>N. Iorga</i>	—,20
O hartă a Țerii-Românești din c. 1780 și un geograf dobrogean, de <i>N. Iorga</i>	—,50
Nouă documente basarabene, de <i>N. Iorga</i>	—,20
Situațiunea internațională a Principatului Țerii-Românești în vremea lui Șerban Cantacuzino (1678—1688), de <i>Ioan Radonić</i>	—,30

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878.

Analele Academiei Române. — Seria II:

L. B.

Tom. I—X. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1879—1888.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1878—1888

Tom. XI—XX. — Desbaterile și memoriile Academiei în 1888—1898.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1888—1898

Tom. XXI—XXX. — Desbaterile și Memoriile Academiei în 1898—1908.

Indice alfabetic al volumelor din *Anale* pentru 1898—1908

Tom. XXXI. — Desbaterile Academiei în 1908—9

• *XXXI.* — *Memoriile Secțiunii Istorice*

• *XXXII.* — Desbaterile Academiei în 1909—1910

• *XXXII.* — *Memoriile Secțiunii Istorice*

• *XXXIII.* — Desbaterile Academiei în 1910—1911

• *XXXIII.* — *Memoriile Secțiunii Istorice*

• *XXXIV.* — Desbaterile Academiei în 1911—1912.

• *XXXIV.* — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

Breasla Blănarilor din Botoșani, Catastihul și actele ei, de *N. Iorga*.

Pagini din istoria culturală: I. Privilegiul din 1815 al Târgului-Frumos. — II. Din viața moșnenilor vieri ai ținutului Săcuie-
nilor, de *N. Iorga*

Insemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria
renașterii României, de *Dimitrie A. Sturdza*:

— VI. Anul 1858. Adunarea electivă din Iași

— VII. Anul 1858 Căimăcămia din Valahia Emanoil Bă-

leanu, Ioan Manu și Ioan A. Filipescu și influența precumpă-
nitoare a Adunării Elective din Iași asupra Adunării Elective
din București

Turburări revoluționare în Țara-Românească între anii 1840—1843,
de *Ioan C. Filitti*

Contribuții la istoria bisericii noastre: I. Despre Mănăstirea
Neamțului. — II. Bălinești, de *N. Iorga*

O scrisoare din 1879 a Mitropolitului Dosofteiu, de *I. Bogdan*.

Cetatea Ulmetum, Descoperirile primei campanii de săpături din
vara anului 1911, de *Vasile Pârvan*

Insemnătatea europeană a realizării definitive a dorințelor rostite
de Divanurile ad-hoc în 7/19 și 9/21 Octomvrie 1857, de *Dimi-
trie A. Sturdza*, I, II, III

Nicolae Kretzulescu, 1812—1900—1912, de *A. D. Xenopol*.

Gheorghe Asachi ca tipograf și editor — după Catalogul lui din
1847, — de *N. Iorga*

Politica Austriei față de Unire. — I. Înainte de Conferințele din
Paris, de *N. Iorga*

Un ofițer român în oastea lui Carol al XII-lea. — Câteva note, —
de *N. Iorga*

Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptățiți,
de *D. A. Sturdza*

Notă despre un studiu al d-lui Millet, de *I. Kalinderu*

Insemnătatea ținuturilor de peste Prut pentru istoria Românilor
și pentru folclorul românesc, de *N. Iorga*

Norma ponderală dela Perinthus, de *M. C. Sutsu*

Un manifest românesc tipărit cu litere latine al Impăratului
Leopold I din anul 1701, de *I. Ursu*

Contribuții privitoare la relațiile Bisericii românești cu Rusia în
veacul XVII, de *Dr. Silviu Dragomir*

Memorii despre documentele cartografice privitoare la războiul
din 1787—1791, de *N. Docan*.

• *XXXV.* — Desbaterile Academiei în 1912—1913

• *XXXV.* — *Memoriile Secțiunii Istorice.*

Plângerea lui Ioan Sandu Sturza Vodă împotriva sudiiților străini
în Moldova, de *N. Iorga*

Din ținuturile pierdute. Boieri și răzeși în Bucovina și Basa-
rabia în cele dintâi decenii după anexare, de *N. Iorga*

Câteva știri nouă privitoare la Istoria Românilor, de *N. Iorga*.

Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, de *N.
Iorga*

Doă plângeri ale episcopului de Râmnic Galaction, de *N. Iorga*.

Versuri nouă ale lui Ienăchiță Văcărescu, de *N. Iorga*

Barbu Știrbei ca educator, de *N. Iorga*

Insemnătatea lucrărilor Comisiunii europene dela gurile Dunărei,
1856 la 1912, de *Dimitrie A. Sturdza*. I, II, III. 1856 la 1912